

אחדות

XXXIII. ÉVFOLYAM, 159. SZÁM • 2022. OKTÓBER • 500 Ft
5783. CHESVÁN • חשוון תשפ"ג • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

Zsidó utazás a Brit-birodalom körül

AUSZTRÁLIA:

fegyencek a zsinagógában

Leleplezzük KANADA
titkos náci múltját

MÁLTA: Alíz hercegnő,
aki szembeszállt a Gestapóval

INTERJÚ SZILÁNK ZSUZSÁVAL
AZ ÓBUDAI ZSIDÓ INFRASTRUKTÚRA FEJLŐDÉSÉRŐL

KEDVES OLVASÓ!

Bevallom, nagy érdeklődéssel követtem mindig a brit uralkodóház életét. Ha ön is hasonlóképpen van ezzel, akkor biztosan örömmel forgatja majd ezt a lapszámot.

II. Erzsébet királynő egy emberöltőn át állt birodalma élén és uralkodása alatt nemcsak a saját birodalma, de az ő szerepe és a környező világ is megváltozott. Népszerűsége, megítélése hullámzott és – noha uralkodásának teljes ideje alatt barátságos viszonyt ápolt a brit zsidó közösségekkel –, nem vádolhatjuk azzal, hogy elfogult szeretettel viseltetett volna Izrael felé.

Apja halála után nem sokkal már találkozott a birodalom zsidó vezetőivel, akik az izraeli nagykövettel együtt részt vettek a koronázásán is. A birodalom számos pontján gazdag, virágzó zsidó közösségek éltek, így minden adott volt, hogy Erzsébet királynő zsidó alattvalói rajongjanak a királynőért. És ha hihetünk az elmúlt időszak méltatásainak, a zsidó közösségek nagyra tartották a királynőt.

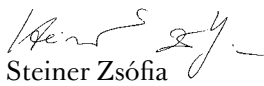
Am van egy pont, ami évtizedek óta bántja a zsidókat, ez pedig az uralkodóház tartózkodó viszonya Izraelhez. Noha az uralkodó a világ megannyi országában megfordult hivatalos látogatáson, Izrael sosem volt az úti céljai között. Hogy ennek mi az oka, arra 2015-ben egy magát meg nem nevező brit tisztviselő világított rá: amíg nincs megegyezés Izrael és a Palesztin hatóság között, addig a királyi család tagjai nem tesznek látogatást a Szentföldön. Izraeli küldöttek ennek ellenére gyakran kaptak lehetőséget, hogy találkozzanak a királynővel, Fülöp herceg pedig, ha nem is hivatalos minőségében, de mégis ellátogatott az országba, mikor édesanyját Világ Igaza-díjjal tüntették ki. Ugyancsak szembeszökő, hogy élete utolsó hivatalos külföldi útján rótt le először kegyeletét egy koncentrációs táborban, noha többször lett volna rá korábban lehetősége.

Összességében tehát a királynő és a zsidók viszonya igazán angolos volt: kritika nyíltan nem hangzott el a lojális közösségek és a kegyes uralkodó között és az egykori Birodalom helyét átvevő Brit Nemzetközösség országaiban sok helyen ma is virágzó közösségek élnek. Utazásra invitálom önt, kedves Olvasó: utazza be velünk ezeket a közösségeket és ismerje meg múltjuk és jelenük egy-egy izgalmas szeletét!

Előfizetés:
www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

Steiner Zsófia
főszerkesztő

BORÍTÓ

II. Erzsébet királynő lerója kegyeletét a Holokauszt mártírjai előtt (2015, Bergen Belsen)

Fotó: Fabian Bimmer, Reuters/Alamy

egység MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits – Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károlyi krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egység@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruch rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Cseh Viktor

ROVATVEZETŐK:
Dénes Anna, Cseh Viktor

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-0346 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

ZSIDÓ UTAZÁS A BRIT BIRODALOM KÖRÜL

„Utazzuk körbe a világot és ismerjük meg egy-két érdekes momentumot a Nemzetközösség azon tagállamairól, melyek a legfontosabbak a zsidó közösségek szempontjából!”

6. oldal

26. oldal

34. oldal

FEJLŐDŐ ZSIDÓ INFRASTRUKTÚRA ÓBUDÁN

„Az iskolában alkalmazott önmegvalósítást támogató oktatási stratégiák segítségével a fiatalok megtalálhatják, merre szeretnének tovább haladni az életben.”

MAIMONIDÉSZ ÉS AZ UKRÁN HÁBORÚ

„Aki vagyont adományoz egy koka-in addikcióban szenvedő fiatalnak, minden megkötés és feltétel nélkül, az a fiatal halálos ítéletét írja alá.”

SMÚZ

- 21 A főszerkesztő levele
Az utazás kezdete
- 41 Hírek

REBBE

- 51 A Rebbe tanácsára
a birodalom főabbija

HOHMECOLÓ

- 61 Anglia: Vértórtól a Golders Greenig
Chana Deutsch írása
- 81 Észak-Írország: Zsidók a konfliktus árnyékában
Naftali Deutsch írása
- 101 Málta: Aliz hercegnő, aki szembeszállt a Gestapóval
Steiner Zsófia írása
- 121 Kanada: Amikor a zsidók nemkívánatos személyek voltak a manitobai strandokon
Chana Deutsch írása
- 141 Hogyan mentette meg a Rebbe a dél-afrikai zsidóságot?
Yossi Goldman visszaemlékezése
- 161 Ausztrália: Fegyencek a zsinagógában
Liebman Flóra írása
- 181 Chábád sliáchok a Brit Nemzetközösség országaiban

JIDDISKÁJT

- 201 Háláchák Erzsébet királynő halála kapcsán
Oberlander Báruch rabbi írása

JUDAPEST ANNO

- 221 A Brit Birodalom Judapesten
Cseh Viktor írása

MISPÓHE

- 251 A kisfiú, aki VI. György királytól kért segítséget
Dénes Anna meséje

KILE

- 261 Fejlődő zsidó infrastruktúra Óbudán
Tuna Judit interjúja Szilánk Zsuzsával
- 281 Szukkot sátrak minden mennyiségben – képriport
- 301 Szukkot – még a börtönben is
Juhász Vali interjúja Faith Áser budavári rabbival

MISPÓHE

- 311 Királynői lakomák kóser módra
Dénes Anna írása

ÉCESZGÉBER

- 341 Maimonidész és az ukrán háború
Robert C. Castel jegyzete

ELNÉZÉST KÉRT A SÖRÖZŐ TULAJDONOSA ZSIDÓZÓ VENDÉGE MIATT

Magánüzenetben kereste meg október 23-án a Tett és Védelem Alapítványt annak az óbudai sörözőnek a vezetője, amelynek egyik vendége többször is antiszemita megjegyzésekkel illette egy, a helyiség előtt elhaladó zsidó családot.

„Kérem, hogy az érintett család fogadja legnagyobb együttérzésemet. Mindent el fogok követni, hogy ez máskor ne forduljon elő” – írta az üzletvezető.

A tulajdonos „kellemetlen incidensnek” nevezte a történeteket és leszögezte, hogy az üzletnek több zsidó törzsvásárlója van, akiket soha semmilyen sértés nem ért, és amíg ő vezeti a kereskedelmi egységet, addig nem is fog ilyesmire sor kerülni.

A bár egyik italozó vendége néhány nappal korábban, Szukkot ünnepén, karjaival gesztikulálva sértő szavakat kiabált a helyiség előtt elhaladó családnak, köztük egy négyéves gyerekeknek.

ZSIDÓ VEZETŐKET HALLGATTAK MEG AZ EU TISZTVISELŐI A KÓSER VÁGÁS FONTOSSÁGÁRÓL

Az EU brüsszeli tisztviselői *Katharina von Schnurbein*, antiszemitizmus elleni küzdelemért felelős megbízott kezdeményezésére meghívták a zsidó és muszlim közösségek vezetőit, hogy megvitassák a kóser és hálál vágás kérdését.

Az elmúlt években a shitát és a zabihát egyre többen ellenzik Európában: Belgiumban, Dániában, Svédországban, Finnországban, Észtországban és Szlovéniában is illegális a rituális vágás.

„Az a tény, hogy az EU végre úgy döntött, hogy legalábbis meghallgatják a [a rituális vágás] mellett szóló érveket, biztató első lépés” – mondta Menachem Margolin rabbi.

A beszédekben több alkalommal hangzott el a rituális vágás tilalma és az antiszemitizmus közötti összefüggés, így pl. Deborah Lipstadt, az antiszemitizmus elleni amerikai különmegbízott arra is felhívta a figyelmet, hogy „a náci is korán életbe léptették a kóser vágás tilalmát”.

600 KILOMÉTERT UTAZOTT AZ AUSZTRÁL RABBI, HOGY ELTEMESSZEN EGY ZSIDÓT

Dr. Avon Moffson Kalgoorlie-ben élt, Nyugat-Ausztrália egy mindentől távol fekvő településén. Miután Szukkot ünnepén távozott az élők sorából, családja a Perthben működő hitközséget kérte meg a temetés lebonyolítására. A dolgot nehezítette, hogy a településen már nincs meg a minján, ami szükséges lenne a kádís elmondásához.

Egy lubavicsi rabbi, Shalom White vállalta magára a szervezést: interneten keresztül kérte a környékbéli zsidókat, hogy jelenjenek meg a szertartáson, míg ő a perthi chevra kadi-sa elnökével hét órát autózott Kalgoorlie-ba.

A helyi temető zsidó parcellájánál még többen is összegyűltek, mint a szükséges tíz fő. White rabbi beszédében hangsúlyozta, hogy a zsidók testvériességének és egymásért vállalt felelősségének nincs határa: akár egy ismeretlen emberért is útra kelnek, hogy utolsó útjára kísérjék.

TÜZOLTÓPARANCSNOK-HELYETTES LETT EGY ORTODOX ZSIDÓ NŐ

A Tel-Aviv mellett fekvő Bnéj-Brákbán él *Ráchel Piszám*, a városi tűzoltóság személyzeti osztályának igazgatója, akit a közelmúltban tűzoltóparancsnok-helyettesnek neveztek ki. Nő még nem emelkedett ilyen magas rangra az izraeli tűzoltóságnál. „Ez rendkívül fontos és nagy jelentőségű választás volt. Ráchel egy valódi úttörő” – mondta Omer Bár-Lév belbiztonsági miniszter.

Az 55 éves Piszámnak 11 gyermeke és 18 unokája van. Mint mondja, mind a családja, mind a közössége támogatta: „A szomszédok is örömmel látták az új rangjelzést az egyenruhámon és a rabbink is az áldását adta. Egy nő ilyen beosztásban és egyenruhában megnyitja az utat a többi nő és a háredi társadalom tagjai előtt is” – mondta Piszám, aki a Héber Egyetemen szerzett társadalomtudományi és közigazgatási végzettséget, korábban a légierő őrnagya volt.

A Rebbe tanácsára a birodalom főrabbija

A két éve elhunyt Lord Jonathan Sacks az Egyesült Királyság és a Nemzetközösség főrabbija, továbbá világhírű filozófus és szerző volt. 2011-ben a Chábád küldöttgyűlésének díszvendégeként megosztotta rabbivá válásának történetét, amiben nagy szerepe volt a Rebbének.

1968-ban, amikor a Cambridge-i Egyetemen tanult, úgy döntött, hogy az Egyesült Államokba látogat, hogy találkozhasson az ott élő legnagyobb rabbikkal. Ott-tartózkodása alatt ajánlották neki, hogy keresse fel a Lubavicsi Rebbét, Menachem Mendel Schneerson rabbit. Így tehát elment az Eastern Parkway 770. alatt található lubavicsi központba és az első útjába kerülő hászidtól megkérdezte, hogy hol találja a Rebbét, mert találkozni szeretne vele. A hászid nevetve közölte, hogy ez nem így működik, hiszen ezrek várnak arra, hogy beszélhessenek a Rebbével. Sacks rabbi erre átnyújtotta a Kaliforniában élő és neki szállást nyújtó rokonának a telefonszámát a hászidnak és arra kérte, próbáljon meg elintézni neki egy találkozót. Hetekkel később, egy szombat este megcsörrent a telefon: csütörtök éjjel várja a Rebbe. Sacks rabbi másnap felszállt a távolsági buszra, és 72 órát utazva átszelt a kontinenst, hogy időben New Yorkban lehessen. Amint belépett a Rebbéhez, nyomban feltette azokat a filozófiai kérdéseket, melyeket a többi rabbtól is megkérdezett. A Rebbe azonban megfordította a szerepeket, és ő kezdett el kérdezősködni: Hány zsidó hallgató tanul Cambridge-ben? Mennyien érdeklődnek közülük a zsidóság iránt? Mit tesz azért, hogy minél többen bekapcsolódjanak a zsidó életbe?

Sacks rabbi erre nem volt felkészülve. Azért jött, hogy kérdéseket tegyen fel a Rebbének, erre ő készített vele interjút... Igyekezett védekező álláspontot felvenni: „A jelenlegi helyzetemben...” – kezdte, mire a Rebbe közbevágott és ezzel megváltoztatta az életét: „Senki sincs egy bizonyos helyzetben. Ön alakította úgy a dolgokat, hogy a jelenlegi helyzetben legyen, s ön az, aki egy másfajta helyzet tud teremteni a maga számára”.

Sacks rabbi ebből megértette, hogy nem szabad egy adott szituációt olyannak elfogadni, amilyen, hanem meg kell változtatni azt. Emellett arra is rádöbben, ahogy azok a rabbik, akikkel korábban találkozott, mind a követőiké akarták tenni. A Rebbe azonban azt akarta, hogy vezető váljék belőle.

Sacks rabbi ezt követően visszatért Angliába, lediplomázott, majd az izraeli Kfár Chábádba utazott, hogy az ottani jesivában tanuljon. Miután hazatért, megházasodott, filozófiát hallgatott és rabbivégzettséget szerzett.

Tíz évvel később, 1978-ban utazott ismét az Egyesült Államokba, hogy a Rebbével találkozzon és tanácsot kérjen tőle. Három út állt akkor előtte: tudományos karrier egy egyetemen, valamint közgazdasági, illetve jogi tanulmányok. Sacks rabbi felírta mindezt egy darab papírra és átadta a Rebbének, aki a következőt mondta: „Ez sem, ez sem és ez sem”. Ehelett azt ajánlotta, hogy legyen egy közösség rabbija, mert a

brit zsidóság híján van a rabbiknak. „Fontos feladat új rabbikat avatni, ezért legyen egy zsinagóga rabbija, ahol a tanítványai tanulhatnak a beszédeiből” – mondta.

Lord Jonathan Sacks rabbi korunk egyik legkiemelkedőbb ortodox rabbija, ám életútja eltér sok más rabbitól. 1948-ban született Londonban, ahol a kerületi iskola után a Finchley-i katolikus középiskolában tanult, Cambridge-ben pedig filozófiát hallgatott. Egy 1967-es egyetemi kiránduláson találkozott a lubavicsi Rebbével, akinek javaslatára rabbi lett.

A Rebbén kívül példaképei közé tartozott Joseph Ber Soloveitchik rabbi, amerikai talmudista és filozófus, valamint a kanadai-izraeli Nahum Eliezer Rabinovitch rabbi, aki megtanította, hogy a rabbitól pályája a legmagasabb szellemi és erkölcsi bátorságot követeli meg. Pályája gyorsan ívelt felfelé, 1991 és 2013 között őt találták a legmegfelelőbbnek arra, hogy a Brit Nemzetközösség Egyesült Héber Hitközségeinek főrabbija és a bét din vezetője legyen. Visszatérő vendég volt a BBC 4-es rádiócsatorna népszerű műsorában, a „Napi gondolatban”. A közösségben folytatott kiemelkedő munkájáért és a vallásközi párbeszéd előremozdításáért 2005-ben II. Erzsébet királynő lovaggá ütötte. 2009-ben a Lordok Házának is a tagja lett és megkapta a London–Aldgate-i báró címet. A világ minden tájáról tucatnyi egyetem választotta díszdoktorának.

Sacks rabbi 2020. november 7-én hunyt el. Károly walesi herceg Twitter-oldalán búcsúzott tőle: „a zsidó közösség, a nemzetünk és az egész világ elvesztett egy vezetőt, akiben a bölcsesség, a tudományosság és az emberség egyenlő volt”.

Sacks rabbi megfogadta a Rebbe tanácsát, és a rabbi pályát választotta. Tizenhárom évig szolgált zsinagógai közösségeket, majd az Egyesült Királyság rabbijának választották. Végül nem kellett lemondania korábbi álmairól sem, hiszen egyetemi professzorrá vált, illetve tartott előadásokat fontos gazdasági és jogi témákban. „Ha valaki a zsidóságot tekinti a legfontosabb dolognak, nem veszíthet semmit” – vallotta.

Sacks rabbi könyve, a *Kéz a kézben – tudomány, vallás és az élet értelmé* címmel már magyarul is megjelent a Könyv népe kiadó gondozásában. A könyv bemutatója december 13-án, 18 órától lesz a Zsilip központban (Újpesti rakpart 1.)

Zsidó utazás a Brit Birodalom körül

A Brit Birodalom valamikor a világ legnagyobb hatalma, a birodalom uralkodója pedig megannyi gyarmat és ország teljhatalmú ura volt. Ma a Brit Nemzetközösség őrzi az egykori világbirodalom nyomait. II. Erzsébet királynő halála és III. Károly király trónra lépése kapcsán utazzuk körbe a világot és ismerjük meg – a teljesség igénye nélkül – egy-két érdekes momentumot a Nemzetközösség azon tagállamairól, melyek a legfontosabbak a zsidó közösségek szempontjából!

ANGLIA: Vérvádtól a Golders Greenig

CHANA DEUTSCH írása

Nagy-Britannia mintegy 300 000 főt számláló zsidó közössége Európában (Franciaország után) a második, a világon pedig az ötödik legnépesebb. A helyi zsidó közösség története a XI. századra nyúlik vissza, de azóta nem folyamatos a zsidó jelenlét, mivel a XIV–XVII. században gyakorlatilag nem laktak zsidók Angliában. A XVIII. századtól kezdve azonban egyre inkább megerősödött a közösség, és ez a virágzás a hagyományosan és tagadhatatlanul erős antiszemitizmus ellenére a mai napig tart.

NORWICH VÉRVÁD

Nagyjából hetven évvel az angliai zsidó letelepedés első írásos említését követően Angliában került sor az első klasszikus vérvádra. 1144-ben az angliai Norwich környékének erdejében holtan találtak egy kislíut, Williamet. A gyermek felsőtestén mély késszúrás-nyomok voltak. Mivel az eset Peszách környékén történt, azonnal a norwichi zsidó közösséget vádolták meg a fiú meggyilkolásával. A fiút hamarosan mártírrá is avatták. A monmouth-i Thomas, William szentté avatásának krónikása szerint a zsidók évente összeülnek nemzetközi tanácskozásra, melynek során eldöntik, hogy abban az évben melyik országban gyilkolnak meg egy keresztény gyermeket válogatott kínzásokkal, többek közt keresztre feszítéssel, annak érdekében, hogy visszatérhessenek a Szentföldre. Leírása szerint abban az évben Angliára esett a választás, és a feladattal Norwich zsidó közösségét bízták meg, ők pedig elrabolták és keresztre feszítették Williamet. A legenda olyannyira elterjedt, hogy zarándoklatokat is szerveztek a norwichi templomba.

A KIÜZETÉSTŐL A VISSZAFOGADÁSIG

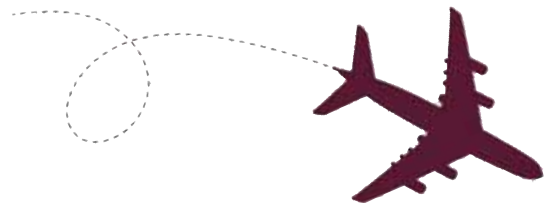
A következő évtizedekben Anglia különböző pontjain került sor vérvadásokra, melyek kivétel nélkül vérfürdőbe torkollottak, és zsidók tucatjai vesztették életüket minden egyes alkalommal. A pogromok természetesen a szabad rablásra is mindig jó alkalmat teremtettek. Az ilyen esetek közé tartozott a lincolni Hugh halála nyomán csíhított vérvád. A nyolcéves Hugh 1255 júliusának végén tűnt el otthonából. Holttestére egy hónappal később találtak rá egy zsidó férfi, bizonyos Copin tulajdonában levő kútban. A férfi, annak fejében, hogy az ő életét megkímélik, azt vallotta, hogy lincolni zsidók feszít-

tették keresztre a gyermeket. Számításai azonban nem váltak be, több mint egy tucat társával együtt Copint is kivégezték, a zsidókat pedig nem sokkal később, 1290-ben kiűzték Angliából és csak a XVII. század második felében, Oliver Cromwell korában térhettek oda vissza. Az újonnan letelepültek elsősorban marranók, vagyis Spanyolországban kényszerből kikeresztelkedett, ám vallásukat titokban továbbra is gyakorló zsidók voltak.

ZSIDÓ LOVAG, ZSIDÓ MINISZTERELNÖK

Innentől kezdve a zsidó jelenlét egyre jelentősebb. 1837-ben Viktória királynő lovaggá ütötte a bankár, kereskedő és filantróp Moses Montefiorét. Az ezt követő években egyre magasabb pozíciókat értek el zsidók. A mindig bőkezűen adakozó Montefiorét az egész Brit Birodalomban kedvelték. Jeruzsálemben

Anglia legrégebbi zsinagógája, a Bevis Marks 1701-ben készült el

Benjamin Disraeli

a mai napig látható a kocsija és az a szélmalom, melyet az általa 1860-ban alapított új városrészbe (Miskenot Sáánánim) építtetett. 1868-ban, tíz évvel azt követően, hogy engedélyezték zsidóknak is, hogy az angol parlament tagjai legyenek, a zsidónak született, ám családjával együtt gyerekkorában kikeresztelkedett Benjamin Disraeli lett a miniszterelnök. Nagyjából erre az időszakra vált Anglia, viszonylagos

Zsidó közösségek a középkori Angliában

vallási toleranciája miatt a kelet-európai pogromok elől menekülő zsidók egyik kedvelt célpontjává.

Az első világháború végére a zsidó lakosság lélekszáma 250 ezerre nőtt, legnagyobb részük ipari településeken (London, Manchester, Leeds) élt. Az 1930-40-es években az Európából a nácik elől menekülő mintegy 40 ezer zsidó letelepedését

engedélyezték a szigetországban. A Kindertransportnak köszönhetően nagyjából 10 ezer zsidó gyermek érkezett Európából Nagy-Britanniába és menekült meg a biztos haláltól. A palesztinai brit mandátum területén az angolok kevésbé bizonyultak befogadónak, ez azonban túlmutat e cikk témáján.

SOKSZÍNŰ ZSIDÓ ÉLET

Napjainkban mintegy 300 000 zsidó él Nagy-Britanniában, kétharmaduk Londonban és környékén. A londoni zsidó élet szíve a Golders Green városrész számtalan zsinagógájával, kóser éttermével, boltjával és más intézményeivel. Ezenkívül jelentős méretű közösséget találhatunk Manchesterben és Leedsben, abban a két iparvárosban, ahova a kelet-európai bevándorlók nagy része érkezett egy évszázaddal korábban. Más iparvárosokban, mint Gateshead, Glasgow és Liverpool is találunk jól működő hitközségeket. Az elmúlt években felerősödött franciaországi antiszemitizmus nyomán számos zsidó költözött a La Manche másik oldalára. Az országban több mint 400 zsinagóga található, közöttük minden irányzat híve megtalálhatja a kedvére valót. A zsidó közösségeknek több újságja is van. Iskolák terén szintén széles palettáról választhatnak a szülők. Érdemes megemlíteni az évente megrendezett Limud konferenciát, mely nemzetközi előadók széles skáláját vonultatja fel, és különleges tanulási élményt kínál az érdeklődőknek. Gatesheadben található a világ egyik leghíresebb jesivája. A londoni központú, ortodox irányultságú Európai Rabbikonferencia, illetve a spektrum másik végén pedig a reform irányzathoz köthető Leo Baeck College szintén az angliai zsidóság sokszínűségét bizonyítják.

RADIKÁLIS ISZLÁM FENYEGETÉSE

A virágzó angliai zsidó élet fölött azonban felhők gyülekeznek. Bár a XX. század második felére a brit társadalomban elfogadhatatlanná váltak a zsidógyűlölő eszmék, az utóbbi években mégis feléledt az antiszemitizmus. Ezért elsősorban a folyamatosan növekvő számú radikális muszlim kisebbség felelős, emellett nyílt Izrael-ellenesség tapasztalható a politikai élet jobb- és a baloldalán egyaránt. Az egyetemeken az Izrael elleni uszítás és bojkott melegágyai. Évi több százra tehető az antiszemita incidensek száma, ezek között rongálások, gyújtogatások, erőszakos támadások szerepelnek. A közel-keleti helyzetet híven tükrözik ezek az események – ahogy ott felángol a konfliktus, úgy válnak az atrocitások egyre gyakoribbá.

A királyi családban sem volt egységes álláspont a zsidókkal kapcsolatban. Bár II. Erzsébet meglehetősen jó kapcsolatot ápolt zsidó alattvalóival, a család több tagja is a nácikkal szimpatizált a második világháború idején. Anyósa, Battenberg hercegnője a saját otthonában bújtatott zsidókat a nácik által megszállt Athénban (lásd cikkünket). Noha három gyermeke Hitler lelkes híve lett, fia, Fülöp, II. Erzsébet későbbi férje, anyja útját járta.

A királynő kitünteti Nachman Sudak rabbist (2001) és Arye Sufrin rabbist (2009)

ÉSZAK-ÍRORSZÁG:

Zsidók a konfliktus árnyékában

NAFTALI DEUTSCH írása

Az Egyesült Királysághoz tartozó Észak-Írországról mindenkinek a múlt század második felében zajlott polgárháború jut eszébe elsőként. A helyiek által „the troubles”-nak nevezett időszak alatt több mint háromezer ember vesztette életét az ír egység megteremtésért küzdő katolikusok és a koronához hű, angol-skót gyökerű protestánsok, valamint a rendfenntartó erők összecsapásai következtében. Egy etnikai-vallási törésvonalak mentén ilyen súlyosan megosztott társadalomban vajon milyen sors jutott a zsidóknak, akik nem tartoztak egyik táborhoz sem és csupán békében akartak élni?

EGY SZÁZÉVES KÖZÖSSÉG HANYATLÁSA

A zavargások kezdetéig Belfastban virágzott a zsidó élet. A több ezer fős hitközség megannyi intézménnyel bírt és 1964-ben egy új, modernista zsinagógát emeltek a város egyik északi, elegáns negyedében, mely építészeti díjat is nyert. A katolikusok és protestánsok háborúja azonban hamar véget vetett az aranykorának és a zsidók túlnyomó többsége néhány év leforgása alatt elköltözött a városból. A legtöbben Londonba mentek, de voltak, akik Izraelben vagy az Egyesült Államokban kezdtek új életet. Egy százéves közösség indult hanyatlásnak, mely sajnálatos módon az utóbbi évtizedek nyugalma ellenére sem mutatja a feltámadás jeleit.

ZSIDÓK ÉSZAKON

Bár Dublinba és Corkba már a középkor folyamán költöztek zsidók, a sziget északi részén csak a XIX. század második felében telepedtek le. A Németországból érkező iparosok és kereskedők a belfasti textilgyártásban voltak érdekeltek. Az ír termékek az ő segítségükkel jutottak el az európai piacokra. Az első zsidó istentiszteletet 1860-ban tartották egy magánlakásban. Az első zsinagóga 1871-ben nyitotta meg kapu-

it a Belfast belvárosában lévő Great Victoria úton. A hitközség első elnöke Daniel Joseph Jaffe volt. Emlékét ma az egykori zsinagóga közelében épült Victoria Bevásárlóközpont előtt emelt szökőkút őrzi. Fia, Otto Jaffe később a város polgármestereként szolgált két cikluson keresztül. Az I. világháborút követően a tex-

titás érte. E folyamatok miatt a zsidók nagy része elhagyta Belfastot, és az eredeti hitközséget a megszűnés fenyegette.

ÚJ BEVÁNDORLÓK

A zsidó bevándorlás következő hullámában a szegénység és a pogromok elől menekülő litván és lengyel zsidók érkeztek a térségbe. Ők

Zsidó násznép az írországi Waterford városháza előtt

tilipar hanyatlásnak indult. A háborús veszteségek miatt felerősödtek a németellenes érzelmek, ezért a németül beszélő zsidókat is sok atro-

elsősorban kiskereskedelemmel és házalással foglalkoztak, de voltak köztük mesteremberek is. Főként a város északi peremén telepedtek le,

és létrehozták saját hitközségüket. A két közösséget Sir Otto Jaffe kovácsolta egységbe 1904-ben, amikor új zsinagógát emelt és megalapította a hitközségi iskolát. A tanintézménybe felvettek katolikus és protestáns gyermekeket is. A vallásórákat a tanítás után tartották.

A belfasti hitközség élén több neves rabbi is szolgált. Közülük a leg-

Derry-t ma már az Izrael-ellenesség osztja meg

ismertebb Dr. Isaac Herzog, akit később Izrael askenázi főrabbi-jának választottak meg. Fia, Chájim, Izrael államelnöke lett 1983-ban, jelenleg pedig a nagypja nevét viselő unokája tölti be ezt a tisztséget. A belfasti zsidó közösség tagja volt továbbá Maxim Litvinov, aki Sztálin külügyminisztereként dolgozott, valamint a sikeres hollywoodi filmproducer és író, Benjamin Glazer is.

Az évek során a hitközség számos intézményt alapított. Amikor 1926-ban a városi teniszklub nem fogadta el zsidó gyermekek jelentkezését, a közösség saját szabadidőközpontot épített teniszpályákkal, étteremmel és közösségi terekkel. Ez az épület 1981-ben, egy republikánusok által elkövetett gyújtogatás során semmisült meg.

SEGÍTSÉG A MENEKÜLTEKNEK

A holokauszt idején a belfasti zsidók igyekeztek mindenben segíteni a menekülteket. Egy szállodában

ideiglenes szállást biztosítottak számukra és vidéken egy farmot létesítettek, mely az izraeli kibucok mintájára működött. A farmon elsősorban a Kindertransporttal az Egyesült Királyságba érkezett gyermekeket helyezték el, a háború után pedig túlélő gyermekek érkeztek ide utókezelésre.

AZ IRA ÉS A BDS

A háború utáni „boldog békeidők” után, a zavargások idején a zsidók hivatalosan semleges álláspontra helyezkedtek politikai kérdésekben, de teljesen nem tudták kivonni magukat a konfliktusból, mert a palesztin terrorizmussal szimpatizáló, ír katolikusokat tömörítő IRA (Ír Republikánus Hadsereg) tagjai többször követtek el incidenseket zsidó intézmények ellen. Ennek okai közé sorolható az, hogy a zsidókban a korona hú alattvalóit látták, illetve hogy közösséget éreztek a palesztin terrorszervezetekkel. Az IRA szimpatizánsai még az elmúlt években is követtek el antiszemita támadásokat, például meggyalázták a zsidó temetőt és kövel dobták be a zsinagóga ablakát.

A békefolyamat hatására terrorszervezetből politikai párttá szelődött IRA aktívan támogatja a zsidó állam bojkottját szorgalmazó BDS mozgalmat, és többször szervezett már Izrael-ellenes demonstrációkat. Ezzel szemben a brit egység mellett álló protestáns közösség kifejezetten Izrael-párti; kiállásuk a városra oly jellemző falfestményeken is megjelenik. Az unionista városrészekben a brit zászlóerdőben gyakran látni izraeli lobogókat, sőt az izraeli hadsereg előtt tisztelgő alkotásokat is, a katolikus negyedekben pedig a PFSZ szimbólumai és arab terroristák portréi tűnnek fel az ír lobogó mellett.

FIATALOK NÉLKÜL NINCS JÖVŐ

A hitközség tagjai nem optimisták: „Fiatalok nélkül nincs jövő. A zavargások előtt még sokak által látogatott talmud-tóra oktatás folyt a zsinagógában, de a termek már régóta üresen állnak. A város minden közösségével jó a kapcsolatunk. Mostanában inkább az egyetemen egyre nagyobb számban tanul muszlim diákok Izrael-ellenessége és antiszemitizmusa aggaszt bennünket. Attól tartok, hogy egyszer be kell zárunk ezt a zsinagógát, ahogyan nemrég Corkban is történt. Az én gyermekeim is Londonban élnek már, és nem tervezik, hogy visszatérjenek szülővárosukba” – mondta a közösség egyik idős elöljárója.

Az egykori zsidó iskola bejárata a dublini Bloomfield sugárúton

MÁLTA: ALIZ HERCEGNŐ, aki szembeszállt a Gestapóval

STEINER ZSÓFIA írása

Az Olajfák hegyének lábánál, Jeruzsálem óvárosának falával szemben nyugszik Viktória királynő dédunokája, a görög és dán királyi hercegné, akit Freud is gyógykezelt és aki kiérdemelte a Világ Igaza kiüntetését. Aliz hercegnő drámai és tragikus fordulatokban bővelkedő, évszázadokon átívelő élettörténete a windsori kastélytól Athénon át Jeruzsálemig játszódott le.

1885. február 25-én az angliai Windsor kastélyban látta meg a napvilágot Lajos Sándor battenbergi herceg és Viktória hessen-darmstadtai hercegnő első gyermeke. A hercegnő Viktória királynő unokája volt, a hercegi pár éppen az uralkodónál vendégeskedett, amikor a kislányuk megszületett, sőt a királynő személyesen is jelen volt a szülésnél. A gyermeket Aliznak nevezték el (hivatalos nevén Viktória Alice Elizabeth Julia Marie battenbergi hercegnő).

Viktória hercegnő, Aliz édesanyja sokat aggódott, mert úgy látta, lánya nehezen beszél és lassan halad a fejlődése. Aggodalmi nyomán viszonylag hamar fény derült a probléma okára: Aliz születésétől kezdve majdnem teljesen süket volt. Onnantól, hogy tudták, mi a probléma, a kislány rohamosan fejlődni kezdett, és hamarosan szájról olvasva tökéletesen tudott kommunikálni. Az angol és a német mellett kiválóan beszélt franciául, majd később görögül is megtanult. Talán éppen siketsége miatt vált különösen érzékennyé a kirekesztettek és hátrányos helyzetűek sorsa iránt.

Gyermekkorát részben a család különböző rezidenciáin töltötte Németországban és Angliában, részben pedig Máltán, ahol édesapja a Brit Király Haditengerészet tagjaként állomásozott.

Aliz hercegnő, dédnagyanyja halála után, az új uralkodó, VII. Eduárd koronázásán ismerkedett meg leendő férjével, András görög és dán királyi herceggel. I. György görög király negyedik fia másfél évvel később vette feleségül az akkor 18 éves Aliz hercegnőt, akit a család angliai ága inntól kezdve csak András hercegnőként (Princess Andrew) emlegetett. A házaspárnak öt gyermeke született: négy lány és egy fiú, Fülöp, aki a későbbi II. Erzsébet királynő férje lett.

Az újdonsült görög és dán királyné leginkább jótékonyági szervezetek munkájában való részvétellel foglalta el magát. Épp Oroszországban járt rokoni látogatáson (születése és házasság révén minden európai királyi családdal rokoni kapcsolatban állt), amikor részt vett egy új apácarend megalapításánál. Inntól különös érdeklődéssel viseltetett a női szerzetesrend iránt.

Aliz hercegnő és András herceg, 1903
NATIONAL PORTRAIT GALLERY

Oroszországból visszatérve Aliz hercegnő egy forrongó világot talált Görögországban és a régióban, majd 1912 októberében kitört a Balkán háború. A hercegnő aktív részt vállalt a sebesültek ellátásában, több katonai kórházban is dolgozott ápolónőként ebben az időben. A család azonban hamarosan menekülni kényszerült: a hercegi pár másokkal egyetemben Svájcban lelt menedékre. Inntól kezdve igen hányatott sors jutott nekik osztályrészül: bár rövid időre visszatérhettek Görögországba, később újra menekülniük kellett, ek-

A hercegnő és András herceg (1960)
KEYSTONE-FRANCE/GAMMA-KEYSTONE

kor Franciaországban telepedtek le, ahol tovább folytatta jótékonyági munkáját a görög menekültek javára és áttért a görög ortodox hitre.

Itt omlott össze a mentális egészsége is: skizofréniával diagnosztizálták, amiből többek között Sigmund Freud is próbálta kigyógyítani. Az évek során két különböző intézetben is kezelték, Németországban és Svájcban. Végül 1932-ben hagyhatta el a szanatóriumot, miután gyógyulnak nyilvánították. Néhány évnyi utazgatás után visszatért Görögországba, és, a királyi család többi tagjával ellentétben, itt maradt a II. világháború kitörése után is. Sógornőjével, Ilona orosz nagyhercegnővel éltek együtt György király egyik palotájában. A hercegnő a svéd és a svájci Vöröskeresztrel dolgozott együtt a rászorulóknak megsegítésén.

A görög királyi család tagjai jól ismerték az egykori parlamenti képviselőt, Haimaki Cohent. Amikor a német csapatok megszállták az országot, a Cohen család észak-görögországi otthonukból, Tricalából az olasz fennhatóság alatt álló Athénba menekült. Itt enyhébb volt a zsidók üldöztetése, ám még ez a viszonylagos biztonság is megszűnt 1943-ban, amikor a németek Athént is elfoglalták és hajtóvadászatot indítottak a városban rejtőző zsidók ellen. Eddigre a családfő meghalt, Rachel Cohen pedig öt gyermekével próbált menekülni. A

terv szerint Egyiptomba szöktek volna, hogy ott a négy Cohen fiú csatlakozzon a száműzetésben működő görög kormányhoz, ám az út Rachel és a lánya számára túl kockázatos volt.

Amikor Aliz hercegnő megtudta, milyen bajban van Rachel Cohen, azonnal magához vette őt és Tildét is, valamint ő fogadta be otthonába az egyik Cohen fiút, akinek nem sikerült eljutnia Egyiptomba.

A németek azonban erősen gyanakodtak Aliz hercegnőre, a Gestapo többször is rátört és bujkáló zsidókat keresett rajta. A hercegnőnek kapóra jött született süketsége: olyan meggyőzően játszottta el, hogy nem érti a kihallgatások során neki feltett kérdéseket, hogy a németek végül békén hagyták. Így menekülhetett meg a Cohen család három tagja és élhették meg biztonságban a háború végét.

A háború után a hercegnő szeretett nagynénje nyomdokaiba lépve apácarendet alapított. Élete nagy részében ezután a Tinoszon található rendházban élt, azonban nem zárkozott el a külvilágtól. Részt vett többek között fia, Fülöp esküvőjén, majd menyé, Erzsébet királynő koronázásán is.

1967-re egészsége erősen megromlott és teljesen megsekkent. Ekkor Fülöp herceg és Erzsébet királynő kérésére a Buckingham palotába költözött és itt is hunyt el életének 85. évében. Először a Windsorban temették el,

Balról jobbra: Tilde, Alfred, Haimaki és Rachel Cohen
(1941) A FOTÓ EYV COHEN TULAJDONA

majd 1988-ban, utolsó kívánságának teljesítéseként, az Olajfák hegyén helyezték örök nyugalomra nagynénje, Jelizavéta Fjodorovna nagyhercegnő mellett.

Aliz hercegnőt 1993-ban posztumusz tüntették ki a Világ Igaza kitüntetéssel embermentő munkájáért. Ám a hercegnő élete során nem tűrte, hogy magasztalják ezért. Életrajzírója, Hugo Wicker szerint egy alkalommal, amikor a Cohen család egy tagja köszönetet mondott a hercegnőnek, ő határozottan azt felelte: „Csak azt tettem, amit a kötelességemnek tartottam”.

Fülöp herceg egy interjúban így nyilatkozott arról, hogy édesanyja sosem tett említést nemes cselekedetéről. „Úgy vélem, sosem tűnt úgy számára, hogy a cselekedeteiben bármi különleges lett volna. Teljesen természetes emberi reakciónak tekinthette őket egy bajban lévő felebaráttal szemben.”

Viktória strand

KANADA:

Amikor a zsidók nemkívánatos személyek voltak a manitobai strandokon

FOTÓ: JUSTIN GULENCHYN

CHANA DEUTSCH írása

Bár az 1930-as évek antiszemitizmusáról szólva azonnal Európa jut a legtöbbünk eszébe, nem szabad megfeledkezni arról, hogy a zsidóellenes eszmék Kanadában is igen elterjedtek voltak az 1880-as évek elejétől egészen az 1960–70-es évekig.

A zsidóellenesség az 1930–40-es években Kanadában is fellángolt. Winnipegben náci felvonulásokat tartottak a harmincas évek végén. Manitoba államban klubokból és népszerű nyaralóhelyekről tiltották ki a zsidókat és így tettek a Winnipeg-tó keleti partjának szinte minden fürdőhelyén is, nehogy – mint mondták – ezek az egyének „tönkretegyék a helyet”. „No Jews allowed” – zsidóknak tilos a bemenet, hirdették a strandok bejáratánál kihelyezett táblák.

1943 augusztusában a Victoria Beach Heraldban megjelent egy Unwanted People (Nemkívánatos emberek) című cikk, mely erősen lebeszéli a helyi nyaralótulajdonosokat, hogy ilyen személyeknek adják ki nyaralóikat. „Európában a nácik egyértelművé teszik a zsidók számára, hogy nem hajlandóak együtt élni velük. Itt, Manitobában a Victoria

Beach nyári lakosai hasonló keresztetes hadjáraton vannak” – írta 1943-ban John Dafoe, a Winnipeg Free Press szerkesztője. A Victoria Beach 1910-es alapításától kezdve a gazdag elit nyaralóhelye volt. A többi környékbeli nyaralóhellyel szemben nem a vasúttársaság alapította szórakoztató céllal, hanem gazdag polgárok hozták létre békés nyaralóhelyként, vidámpark és más szórakoztató egységek nélkül. William Lyon Mackenzie miniszterelnök, aki szintén itt vásárolt telket, minden földet megvett a saját háza körül, nehogy zsidók legyenek a szomszédai.

A tilalmak kiterjedtek a környékbeli ingatlanok bérlésére és tulajdonlására is. Zsidókat a klubokban sem láttak szívesen. A Manitobai Orvosi Egyetemen 1932-ben vezettek be kvótát, hogy korlátozzák a területen képesítést szerző zsidók szá-

„Csak keresztényeknek”
„Zsidóknak tilos” zsidóellenes
felirat Quebecben, 1930-as évek

mát. „Bizonyos nemzetiségeket és csoportokat” soha nem fogadunk el orvosként, nyilatkozta az egyetem dékánja. A korlátozás csak 1945–46-ban szűnt meg.

Látható, hogy a harmincas-negyvenes években Kanadában sem tétlenkedtek a nacionalisták. William Whittaker 1933-ban alapította meg a Kanadai Nacionalista Pár-

FOTÓ: ALEX DWORKIN,
CANADIAN JEWISH ARCHIVES

tot és vele együtt annak folyóiratát, mely A Kanadai Nacionalista címet viselte és elsődleges feladata volt a pártalapító fasiszta és antikommunista propagandájának hirdetése. Bár kezdetben hangsúlyozta az emberek közti egyenlőséget, 1935-re már nyíltan antiszemita hangot ütött meg. Kiadták a Cion bölcseinek jegyzőkönyvét és többször rendeztek a náci ideológia által inspirált felvonulásokat, egészen addig, ameddig néhány tucat antifasiszta, zsidó és kommunista csoport nem

Európai zsidó menekültek az MS St Luis fedélzetén. Miután sem Kuba, sem az Egyesült Államok, sem Kanada nem fogadta be őket, vissza kényszerültek Európába. Közülük 254-en koncentrációs táborokban vesztették életüket. Kanada 2018-ban kért bocsánatot, amiért „a kormány úgy döntött hátat fordít a hitleri rezsim ártatlan áldozatainak.”

becben és Ontarióban még rosszabb volt a helyzet, ugyanis ott a korlátozások egy részét törvénybe is foglalták és nagy zsidóellenes táblákat is felállítottak. A negyvenes években Kanada lezárta határait az európai pokol elől menekülők előtt. Frederick Blair, aki 1936–43 között volt a bevándorlásért felelős miniszter, így felelt arra a kérdésre, hogy szerinte ideális esetben hány zsidót kellene beengedni Kanadába: „A semennyi is túl sok”. Kanada 1933–45 között 150 ezer bevándorlót engedett be. Közülük csupán nyolcezren voltak zsidók. Hírhedtté vált az MS St. Louis nevű óceánjáró esete, melynek fedélzetén több mint kilencszáz menekült utazott, akiket sem Kuba, sem az Egyesült Államok, sem pedig Kanada nem volt hajlandó befogadni,

így végül a hajónak vissza kellett térnie Európába, ahol az utasok egyharmada a holokauszt áldozatává vált.

Sajnos nem mondhatjuk, hogy az antiszemitizmus mára megszűnt. Bár a törvénybe iktatott zsidóellenes intézkedéseket a hetvenes évekre eltörölték, az ideológia tovább él. Neonáci felvonulások, antiszemita indíttatású támadások és számos egyéb inzultus éri a zsidókat. A rendőrségen bejelentett gyűlölet-bűncselekmények nem kevesebb mint 18 százaléka zsidóellenes támadás volt 2017-ben. Az egyetemeken különösen érintettek, ahol az Izrael elleni propaganda gyakran csap át a zsidó hallgatók inzultálásába. Hogy mit lehet tenni ez ellen? Kiállással, oktatással, példamutatással és felvilágosítással lassanként talán változást lehet elérni.

Zsidóknak tilos!

állta útjukat egy ilyen menet alkalmával. Ettől fogva felhagytak a köztéri demonstrációkkal, de az újság rendületlenül terjesztette az antiszemita ideológiát.

De mielőtt bárki azt gondolná, hogy Manitoba állam kirívó példa volt, fontos megjegyezni, hogy Qué-

A Kanadai Zsidó Kongresszus plenáris ülésének résztvevői (1919)

HOGYAN MENTETTE MEG a Rebbe a dél-afrikai zsidóságot?

YOSSI GOLDMAN
visszaemlékezése

1976 márciusában, csupán három hónappal az apartheid-rendszert megingató sorwetói felkelés előtt érkezünk meg Dél-Afrikába a feleségemmel, Rochellel. Az országban felfordulás uralkodott, a fehérek tömegesen menekültek. Senki sem értette, hogy egy fiatal, kétgyermekes család miért költözik egy olyan helyre, ahonnan mindenki inkább távozni akar. „Normálisak vagytok? Nem tudjátok, hogy egy vulkán tetején ültök?” – kérdezték.

Mi azonban küldetést teljesítettünk. A Lubavicsi Rebbe, Menachem Mendel Schneerson rabbi küldöttéi voltunk, aki azzal bízott meg minket, hogy erősítsük a zsidóságot Johannesburgban. Egy barátom, Mendel Lipskar rabbi már négy éve ott dolgozott, szintén a Rebbe megbízásából. Amikor sikerült megvásárolnia egy régi épületet Yeoville-ben, ahol akkoriban nagyon sok zsidó élt, meghívott minket, hogy segítsünk a Chábád-központ megalapításában.

Akkoriban több ígéretes állásajánlattal is megkerestek, ezért a Rebbe-től kértem tanácsot. A Rebbe Johannesburgot ajánlotta, mi pedig útra keltünk. Akkoriban még javában működött az apartheid-rendszer. A parkokban „csak fehéreknek” feliratú padok voltak, a buszmegállóban, a postán és az üzletekben külön sorban váraкоztak a fehér és a színes bőrű emberek. A fehér lakosság eközben meg lehetős feszültségben élt szerte az országban.

Sokan elvi okokból hagyták el Dél-Afrikát. Azt mondták, hogy a lelkiismeretük nem engedi, hogy egy apartheid államban éljenek. Én azt gondolom, hogy a legtöbbször inkább a félelem vezette. Az ország jövője bizonytalan volt. Érezni lehetett a változás szelét. De vajon mi hoz a jövő? Az történik majd, mint a többi afrikai országban? Itt is véres forradalmak lesznek? Zuluk milliói masíroznak majd fegyverrel a kézben az utcákon?

Abban az időben szinte nem volt olyan zsidó család, amelyik ne foglalkozott volna a kivándorlás gondolatával. Menni vagy maradni, ez volt a kérdés. A hetvenes-nyolcvanas években alig volt olyan rabbi, aki dél-afrikai születésű lett volna. A politikai helyzet miatt a brit és amerikai rabbik számára sem volt vonzó az ország. Emellett a helyi rabbik közül sokan a távozás mellett döntöttek. Olyan sok zsidó választott új hazát magának, hogy veszélybe került a zsinagógák és a közösségi intézmények fennmaradása. A Rebbe éppen ebben az időszakban küldött rabbihallgatókat, hogy a küldöttjeiként szolgálják a helyi zsidókat, és ez sokat jelentett az önbizalmát veszített közösség számára.

Még ennél is többet jelentett azonban a Rebbe válasza a dél-afrikai zsidók dilemmájára: teljes mértékben elutasította a kivándorlás szükségességét. Azt mondta, hogy nincs ok a rettegésre, minket pedig a munka folytatására bízott. Volt olyan, már kivándorolt zsidó, akinek azt tanácsolta, hogy térjen vissza!

A Rebbe folyamatos biztatásának és támogatásának híre futótűzként terjedt a közösségben. A Rebbe-t csakhamar már minden dél-afrikai zsidó családban ismerték, és még olyanok is adtak a szavára, akik nem éltek vallásos életet.

1977-ben, nem sokkal Peszách előtt születésnapjára összejövetelt tartott a Rebbe. Én is jelen voltam és felkértek, hogy mutassam be Abe Hoppensteint, a Washingtonban

működő dél-afrikai nagykövetség konzulját a Rebbének. Abe csak emiatt utazott New Yorkba Washingtonból. Élénken emlékszem, ahogy a Rebbe megbízta azzal, hogy bírja maradásra a zsidókat. Csomagolás helyett inkább építsék tovább a zsinagógákat, iskolákat, jesivákat és mikvéket. Amíg mások már temették az egykor virágzó dél-afrikai zsidó közösséget, addig a Rebbe fényes jövőről beszélt, ahol fehérek és feketék békében élnek majd együtt.

1979-ben az apró yeoville-i zsidó iskolát működtető Lubavics Alapítvány megvásárolt egy nagyobb földterületet Johannesburg északi részén, egy előkelő lakónegyedben, hála a zuhanó ingatlanáraknak. Itt hoztuk létre a Torah Academy-t, mely már számtalan oktatási feladatot el tudott látni.

A különböző zsidó testületek, a hitközség vezetősége, a Cionista Szövetség és a többi izraeli és helyi zsidó szervezet azonban ellenezte a munkánkat és a „felelőtlen birodalomépítést”. Azzal érveltek, hogy a dél-afrikai zsidóság leszállóágban van. Nem lesz sem elég gyerek, sem elég forrás az intézmények fenntartásához – állították. A hitközség elnöke még levelet is írt a Rebbének, melyben azt kérte, hogy fogja vissza a tevékenységünket.

A Rebbe hosszú válaszban fejtette ki, hogy a hitközség feladata is a trend megfordítása lenne. Dicsérte az ország zsidó közösségét és kiemelte az Izraellel fenntartott szoros kapcsolatát. Rámutatott, hogy a helyi hitközségek képesek

az adott ország kormányát meggyőzni arról, hogy támogatólag álljon Izraelhez. Ezzel együtt háromszor is előfordult, hogy az egyre feszültebbé váló helyzetben a dél-afrikai zsidók azt kérték a lubavicsi küldöttektől, hogy tudják meg: vajon a Rebbe még mindig kitart-e az eredeti álláspontja mellett? Az egyik ilyen eset 1985-ben történt, amikor P. W. Botha elnök elmondta hírhedtté vált beszédét Durbanben. A Rebbe mindannyiszor a következő választ adta: „Csodálkozom a kérdésem!”. Azokban az időkben ő volt az optimizmus egyedüli hangja.

1990. február 11-én a nemzetközi nyomás, a szankciók és a fokozódó erőszak hatására végül szabadon engedték Nelson Mandelát. Az új helyzet azonban újabb kérdéseket vetett fel. Mi lesz a sorsa a zsidóknak a megváltozó Dél-Afrikában?

Ezen a napon Koppel Bacher rabbi, közösségünk egyik fontos vezetője éppen New Yorkban volt. Vasárnap ő is beállt a sorba, hogy átvegye a Rebbe egydollárosát. Amikor sorra került, a Rebbe megkérte, hogy tolmácsolja az üze-

netét a dél-afrikai zsidóknak: „Mondja meg nekik, hogy nincs mitől félniük, Dél-Afrikában egészen a messiás eljövételéig jó lesz a zsidók sora!”

Nem sokkal később az ország első demokratikus választása keretében megválasztották elnöknek Mandelát, ami mindannyiunkat nagy reménnyel töltött el. Az egyik olyan hitközségi tag, aki korábban az iskolalapítás ellen ágált, felhívott és a következőt mondta: „Minden a Rebbét igazolta”.

Az új rendszerben azonban rendkívüli módon elsza- badult a bűnözés és ez megint sokakat a kivándorlás felé sodort. A közösség számos tagját kirabolták, elrabolták, meggyilkolták. A felségemet is megpróbálták elrabolni egyszer. A tettes kétszer is meghúzta a ravaszt a fegyverén, de az egyszer sem sült el. Isteni csoda, hogy a Rochel túlélte a támadást.

Sokan nem értették, hogy a Rebbe miként tanácsolhatja azt az embereknek, hogy maradjanak egy veszélyes országban. Nem volt ez felelőtlen dolog? Az én válaszom erre igen egyszerű. Van egy mondás, miszerint ahhoz, hogy valaki ilyesmit tanácsoljon a világ másik feléről, prófétának vagy bolondnak kell lennie. Egy dolog biztos: ez a hatalmas tóratudós és szent ember semmiképpen sem volt bolond. Végül mindenki belátta, hogy a Rebbe tanácsai beigazolódtak. Visszatekintve valóban proféciónak tűnik, amit mondott. A Chábád iskola pedig ma hatszáz diákkal működik...

Összességében azért jelentős volt a zsidók kivándorlása Dél-Afrikából, a közösségnek úgy a fele távozott. A Rebbe meg is jegyezte, hogy nem volt annyira sikeres a kivándorlás megakadályozásában, mint amennyire szeretne volna, de annak örül, hogy sikerült megőrizni a közösség vitalitását és stabilitását. Annyi bizonyos, hogy óriási hálával tartozunk a Rebbének. Bele se merek gondolni abba, hogy az ő hatása nélkül mi maradt volna mára Dél-Afrika zsidóságából.

Eredetileg megjelent a chabad.org-on

Hobart zsinagóga

AUSZTRÁLIA: Fegyencek a zsinagógóban

LIEBMAN FLÓRA írása

Ausztrál és új-zélandi zsidók néhány dolgot másként csinálnak, mint mi, és a történetük is teljesen egyedülálló. Összegyűjtöttünk 8+1 érdekességet, amit a déli féltekén élő zsidókról tudni érdemes.

1. AZ ELSŐ AUSZTRÁL ZSIDÓK ELÍTÉLTEK VOLTAK

Az első zsidók 1788-ban rabokként érkeztek Ausztráliába az ún. Első Flottával. Ausztráliát ekkor kezdték a brit gyarmatosítók fegyenclepként használni: ezzel az első elítélt-szállítmánnyal legalább nyolc, de egyes vélemények szerint akár 15 zsidó férfi és nő is érkezett a kontinensre. Többségüket kisebb tolvajlással vádolták, így például a 15 éves Esther Abrahamsot is, akit két vég

Esther Abrahams. Elítéltként érkezett, de később Új-Dél-Wales kormányzójának, a Rum-lázadást vezető George Jonstonnak lett a felesége

fekete csipke ellopása miatt hét évre küldték a börtöngyarmatra. A fiatal lány nem egyedül érkezett: vele volt újszülött kislánya is.

Az ezt követő években folyamatosan emelkedett a zsidók száma Ausztráliában: kik fogolyként, kik pedig középosztálybeli szabad telepesként érkeztek. Az 1850-es évek

ben kitört aranyláz tovább emelte a zsidók számát, így 1861-re a becslések szerint 3000 zsidó élt az országban, ez a szám pedig a századfordulóra 15 000-re nőtt.

2. A LEGÖREGEBB ZSINAGÓGÓBAN AZ ELÍTÉLTEKNEK IS VAN PADJA

Az elítéltek számozott padja

Jelenleg mintegy 80 zsinagóga működik Ausztráliában. Közöttük van az ország legelső zsidó imaháza is. A röviden csak Hobart zsinagógaként ismert imaházat 1845-ben avatták fel.

Az egykori elítéltekből üzletemberé vált Judah Solomon által adományozott telken épült fel a kontinens első zsinagógája a tasmaniai Hobartban. Korábban magánházaknál vagy bérelt termekben gyűltek össze imádkozni a zsidók. Ez a világ egyetlen olyan zsinagógája, amelyben külön számozott helye volt az elítélteknek. Ugyanis a fegyencek engedélyt kaphattak rá, hogy szombaton ne dolgozzanak és részt vegyenek a közösség imáin is. Sőt, a közösség még meg is vendégelte őket: két ingyenes sábeszi étkezést is biztosított a foglyok számára.

3. MINDEN 200. AUSZTRÁL ZSIDÓ

A közösség a XX. században ugrás-szerűen növekedett. Az oroszországi és lengyelországi pogromok elől már az 1890-es években érkezett Ausztráliába egy kisebb menekülthullám, amit az I. világháborút követően egy második, sokkal nagyobb beáramlás követett. Az 1930-as években több ezer német és osztrák zsidó menekült Ausztráliába a nácizmus elől. További 2000 európai zsidó menekült érkezett a hírhedt Dunera hajón, melyen osztrák és német állampolgárokat deportáltak Nagy-Britanniából Ausztráliába.

A háború utáni években érkezett a legtöbb zsidó Ausztráliába: Lengyelországból, Magyarországról és más európai országokból érkeztek a túlélők, így 1938 és 1961 között 23 000-ről 60 000-re nőtt a közösség létszáma. Felmérések szerint Ausztráliában a legmagasabb az egy főre jutó holokauszt túlélők száma Izraelen kívül.

A '80-as évek végén és a '90-es években nagy számban özönlöttek be zsidók a Szovjetunióból és folyamatos volt a bevándorlás Dél-Afrikából is. Ausztrália jelenlegi zsidó lakossága a becslések szerint 90 000 és 120 000 közé tehető, ami az ország teljes lakosságának nagyjából 0,5%-át teszi ki.

4. MÁR A HATODIK REBBE IS KÜLDÖTT IDE SLIÁCHOKAT

A második világháborút követően a hatodik Rebbe több slíáchot kül-

FORRÁS: HOBART ZSINAGÓGA

dött Ausztráliába, hogy segítsék a zsidó közösséget. Munkájuknak új lendületet adott, amikor 1958-ban új rabbiházaspár költözött Ausztráliába a Rebbe kérésére. Yitzchok Dovid és Devorah Groner eredetileg hároméves küldetésre indultak, ám

Yitzchok Dovid és Devorah Groner az ausztrál zsidóság életének szervezése és javítása életre szóló missziójukká vált.

5. LAKÓBUSSZAL A SZÉTSZÓRT ZSIDÓKÉRT

Ausztrália zsidóságának kilencven százaléka Sydney-ben és Melbourne-ben él, de találhatunk kisebb közösségeket Perthben, Adelaide-ben, Brisbane-ben, Hobartban és Canberrában is.

Ausztrália azonban hatalmas ország, és kisvárosaiban is élnek elszórtva zsidók, gyakran az egyetlenként a környéken. A vidéki és regionális ausztráliai Chabad („RARA”) egy

Lakóbusz

teljesen felszerelt lakóautóval járja Ausztrália távoli részeit, hogy az elszigetelt helyeken is meglátogassa a zsidókat, kóser élelmiszert és készleteket, valamint, ami a legfontosabb, közösséget biztosítva számukra.

6. ELSŐKÉNT KÖSZÖNTIK A ZSIDÓ ÜNNEPEKET

A déli féltéken élő zsidók másképp élik meg a zsidó naptárt, mint mi az északi féltéken. A forró ausztrál nyárban (gyakran nyári táborban)

Danny Yaffe rabbi meggyújtja a lángokat a Sydney kikötőben

ünneplik a Chanukát és a télen ünneplik a tisa böávi böjtöt, ami így kora este kezdődik és ér véget.

A nemzetközi dátumvonalról nyugatra található zsidók az elsők, akiknél beköszöntenek az ünnepek. Az első chanuka gyertyát először Új-Zélandon, majd Brisbane-ben, Sydney-ben és Melbourne-ben gyújtják meg, végül következnek a perthi zsidók, Ausztrália nyugati partján.

Volt idő, amikor egyesek úgy gondolták, hogy Ausztráliában egy teljes nappal később kell megünnepelni a szombatot (Ávrahám Jesájá Karelitz rabbi – a Chazon Iskésőbb visszavont véleménye nyomán), de hamarosan kialakult az a halachikus konszenzus, hogy Ausztráliában a zsidó dátumot a nemzetközi dátumvonalal azonos elvek szerint határozzák meg.

7. SOK AUSZTRÁL NEMZETI ÉTEL KÓSER

Az egyik jellegzetes ausztrál étel a kenyérrre kenhető vegemite (ejtsd: vedzsemájt) krém. Ez a sűrű, barna

Vegemite szendvics

massza, amit a sörgyártásból visszamaradt alapanyagokból készítenek, gyakran képezi szendvicsek alapját és a Kosher Australia kósersági ta-

núsítványának birtokában a zsidó konyhákban is olyan népszerű, mint bármelyik ausztrál otthonban.

A leghíresebb ausztrál desszert, a pavlova szintén a kóser konyhák kedvenc finomsága, Sávuoctor és más ünnepeken is asztalra kerülhet.

Minden ausztrál gyerek kedvence, a „tündérkenyér” sem hiányozhat a zsidó gyerekek születésnapján zsúrjáról, így a zsidó anyukák is vajjal/margarinnal megkent fehér kenyérré szórják a milliónyi színes cukorgolyót különleges uzsonna gyanánt.

8. A ZSIDÓ GYEREKEK TÖBBSÉGE ZSIDÓ ISKOLÁBA JÁR

A Moriah Collage tanulói

Az ausztrál zsidó közösség egyik legjellegzetesebb vonása a világi és vallási oktatást egyaránt kínáló zsidó iskolák erős hálózata. A zsidó gyerekek döntő többsége zsidó iskolában tanul. A szünetekben rengeteg napközis és ott alvós tábor várja a gyerekeket. A legkülönbélebb iskolák és óvodák mellett itt működik a legnagyobb ifjúsági szervezet is a déli féltéken Chabad Youth néven.

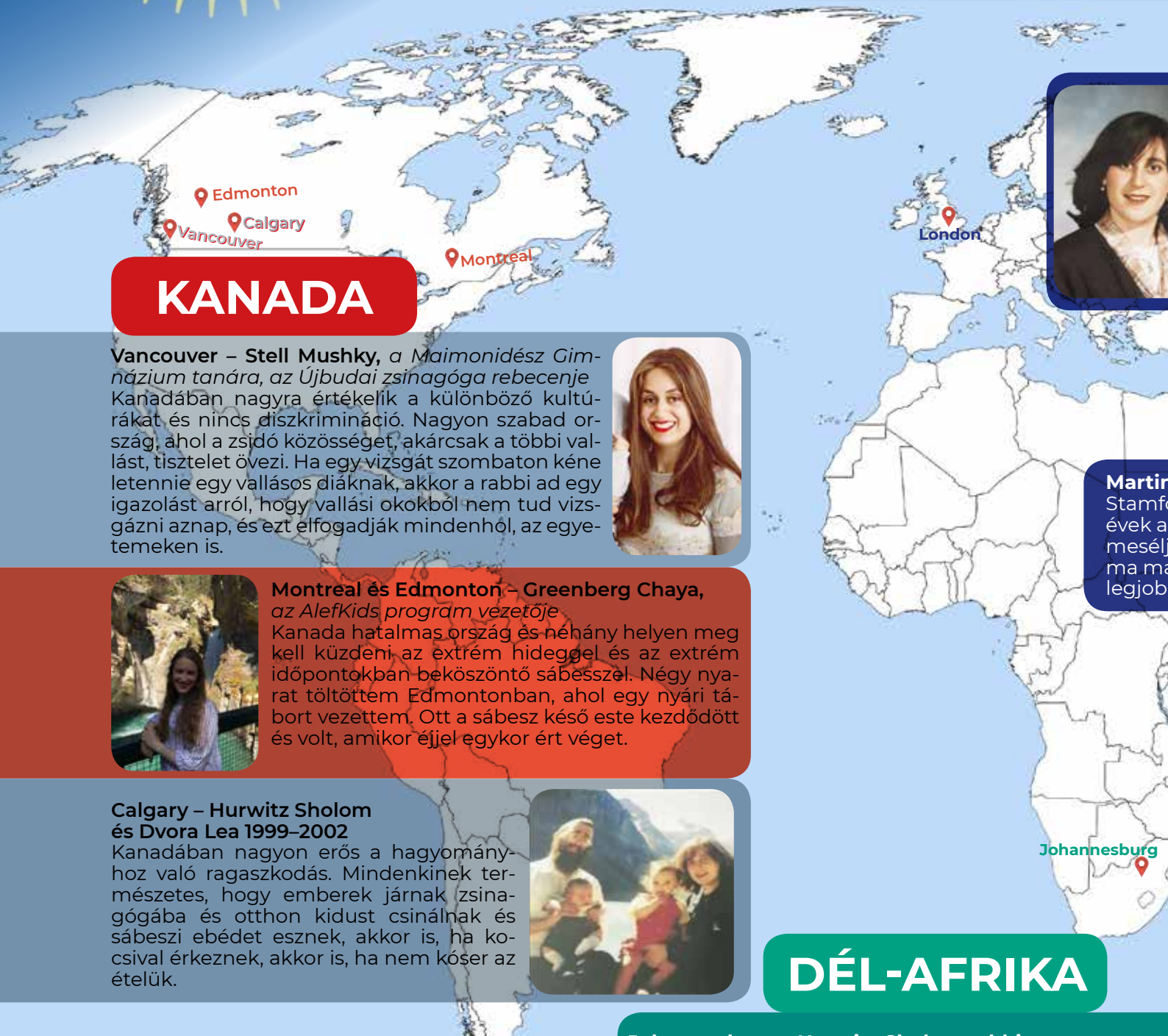
+1 ÚJ-ZÉLANDON IS VANNAK ZSIDÓK

Az első zsidók kereskedőként érkeztek Új-Zélandra az 1830-as években, az 1860-as évek aranylázának idején. Az első zsinagógákat 1868-ban és 1870-ben alapították. Új-Zéland

Mendel és Esther Hecht, új-zélandi sliáchok

jelenleg körülbelül 5000 zsidónak ad otthont, akik elsősorban Aucklandben és Wellingtonban élnek.

Martina
Stamf...
évek a...
mesélj...
ma ma...
legjobb

KANADA

Vancouver – Stell Mushky, a Maimonidész Gimnázium tanára, az Újbudai zsinagóga rebecenye
Kanadában nagyra értékelik a különböző kultúrákat és nincs diszkrimináció. Nagyon szabad ország, ahol a zsidó közösséget, akárcsak a többi vallást, tisztelet övezi. Ha egy vizsgát szombaton kéne letennie egy vallásos diáknak, akkor a rabbi ad egy igazolást arról, hogy vallási okokból nem tud vizsgázni aznap, és ezt elfogadják mindenhol, az egyetemeken is.

Montreal és Edmonton – Greenberg Chaya, az AlefKids program vezetője
Kanada hatalmas ország és néhány helyen meg kell küzdeni az extrém hideggel és az extrém időpontokban beköszöntő sábeszél. Négy nyarat töltöttem Edmontonban, ahol egy nyári táborot vezettem. Ott a sábesz késő este kezdődött és volt, amikor éjjel egykor ért véget.

Calgary – Hurwitz Sholom és Dvora Lea 1999–2002
Kanadában nagyon erős a hagyományhoz való ragaszkodás. Mindenkinek természetes, hogy emberek járnak zsinagógába és otthon kidust csinálnak és sábeszi ebédet esznek, akkor is, ha kocsival érkeznek, akkor is, ha nem kóser az ételük.

DÉL-AFRIKA

Johannesburg – Hurwitz Sholom rabbi, a Bét Menáchem iskola tanára, a Teleki téri zsinagóga rabbi
Dél-Afrika egy etnikailag megosztott ország volt fiatalok között, egy apartheid rendszer. A zsidókat fehéreként kezelték, és többnyire az angol nyelvű negyedekben laktak. Az antiszemitizmus gyakorlatilag nem létezett a zsidó negyedekben és a dél-afrikai zsidók büszkéek voltak zsidóságukra. Elsődlegesen zsidóként és másodsorban dél-afrikaiként definiálták magukat. Az állami iskolákban szabadnapot kaptunk a zsidó ünnepekre, a többségünk zsidó nyári táborokba ment. Gyerekkoromban, a '80-években kevés volt az észrevehetően vallásos zsidó, annak ellenére, hogy a zsinagógák péntek esténként törtel voltak. Később a *báál tsuvá* mozgalom (valláshoz való visszatérés – a szerk.) kivirágzott Dél-Afrikában.

Magyarországra 1989-ben érkeztek az első lubavicsi küldöttek, az Oberlander házaspár személyében. Mára tucatnyi sliách család él és dolgozik Budapesten és vidéken, sokan közülük a Birt Nemzetközösség tagállamaiból érkeztek hozzánk, vagy huzamosabban éltek ezeken a helyeken. Lássuk, kik ők!

NAGY-BRITANNIA

London

Hurwitz Dvora Lea rebecen, pedagógus, művészetterapeuta, az AlefKids program megteremtője, a Teleki téri zsinagóga rebecenje London egyik zsidó negyedében, Stamford Hillben nőttem fel, egy biztonságos, zárt hászid közösségben. Valóságos mennyország volt a gyerekeknek. Édesanyám képviselte a zsidó közösséget az önkormányzatnál, ami rengetegféle támogatást adott a közösségünknek. Nagyon hálás vagyok, hogy egy olyan közösségben nőhettem fel, amelyik ennyire odafigyel a tagjaira és gondoskodik róluk, amikor szükségük van rá. Ha kell, ingyen úszásoktatást szerveznek, ha kell, ételt visznek a családnak, ahol újszülött van, ha kell, önkéntesek biztosítanak társaságot egy Alzheimeres betegnek.

Myers Tzivia, a szentendrei Zsidóház rebecenje, óvodapedagógus

Először egy téli táborba mentem mádrichként Angliába, amit Hurwitz Dvora édesanyja szervezett, később egy évet éltem Londonban. Nagyon erős és inspiráló közösség volt, aminek az életéből a tagok aktívan kivették a részüket.

Stamford Hill 2014–2022

Stamford Hillben éltem és egy lubavicsi lányiskolában tanítottam. Az iskola sokkal nyitottabbá vált a közösség, sok helyre hívtak, hogy meséljem el a történetemet. Tíz éve még megbámultak az utcán, de már ez nem fordul elő. Zsidó szempontból egész Európában ez a legjobb hely szerintem.

Szingapúr

Szingapúr – Martinetti Elisheva 2008–2009, a Maimonidész Gimnázium tanára

Mivel az ország az Egyenlítőn fekszik, a sábesz egész évben mindig nagyjából ugyanakkor, 18–19 óra között jön be. Bár hivatalosan szfárádi a közösség, a lubavicsi sliáchok vezetik. Mindent ők intéznek, ami a zsidósághoz kell, a kóser vágástól az esküvőkön át, a minján szervezésig. A kis helyi közösség mellett rengetegen vannak itt átmenetileg: cserediákok, üzletemberek és mindazok, akik itt szállnak át Amerikába, Ausztráliába vagy Izraelbe menet.

Sydney 2009–2012, Melbourne 2014 – Martinetti Elisheva

Amikor megérkeztem Kínából [Elisheva Délkelet-Kínában született], nem voltak rokonaim vagy ismerőseim Ausztráliában, de a közösség befogadott, gondoskodtak rólam és minden lehetséges módon támogattak. Az Ausztrál Bét Din előtt tértem be a zsidósághoz. Ezután csatlakoztam a közösséghez és a sliáchok által vezetett Kesser Torah Collage-ba jártam gimnáziumba. A közösség nagyon „laza”, nyitott és elfogadó. Két év izraeli tanulás után Melbourne-be tértem vissza tanítani. Ez a közösség is nagyon kedves és befogadó, sokkal vallásosabb, mint Sydney-ben.

AUSZTRÁLIA

Sydney – Fuchs Josua 2007–2010, miskolci rabbi

A Kesser Torah Collage-ban tanítottam, és a tanterv megújítása volt a feladatomban. A déli égvön nagyon furcsa a zsidó élet: nyáron ünnepeltük a Hanukát, a tisa böávi böjt pedig, ami az északi féltekén a hosszú nyári napokra esik, ott egy rövid téli napon van.

abbija

Háláchák Erzsébet királynő HALÁLA KAPCSÁN

OBERLANDER BÁRUCH RABBI írása

II. Erzsébet halálával új korszak köszönt be a brit nemzetközösség lakói számára, köztük a korona több százezer zsidó alattvalójára is. A királynő halála, illetve az új uralkodó, III. Károly trónra lépése felvetett néhány háláchikus kérdést is, ezek közül kettővel ismerkedünk meg részletesebben.

ÜNNEPELHETÜNK-E, AMIKOR MINDENKI MÁS GYÁSZOLJA A KIRÁLYNŐT?

A királynő halálát 2022. szeptember 8-án, csütörtökön este fél 8-kor jelentették be. Három nappal később egy Londonban élő zsidó Chájim Jozsef Dávid Weisshez, az antwerpeni szatmári rabbihoz fordult azzal a kérdéssel, hogy lehet-e nyilvános tóraavatást rendezni a gyászoló Londonban. A tóraavatás mindig nagy öröm: táncsal, zenével járó ünnepséget szokás rendezni ebből az alkalomból.

A rabbi írásba adott válaszát úgy kezdi: „Isten őrizze!” Az egyértelmű tiltás után kifejti, hogy az *Atyák bölcs tanításai*¹ az szerepel, hogy „Imádkozz a kormányzat jóllétéért”, ami részint a nem-zsidó uralkodókra is vonatkozik², részint azt is jelenti, hogy át kell érezni az uralkodó és az emberek fájdalmát is³. „A történelem során borzasztóan sokat szenvedtünk ilyen dolgok miatt” – írja a rabbi, utalva a talmudi történetre⁴, amikor egy uralkodó

„Szavakkal nem lehet teljesen kifejezni nemzetünk veszteségének mértékét. Ófelsége bölcsessége, jóindulata és elhivatottsága inspirációt adott brit állampolgárok generációinak, köztük a mi közösségeinknek is.” – így búcsúzott a királynőtől a Brit Zsidók Képviselőtestülete

látta, hogy a zsidók esznek-isznak, és sok gyertyát gyújtanak, mintha legyőzték volna őt, ezért hadseregével megtámadta őket.

Annál is inkább nem szabad nyilvános örömmünepséget tartani, amikor mások gyászolnak – folytatja a rabbi –, mert ez gyűlöletet kelthet, ahogy máshol írja is a Talmud⁵, hogy bizonyos esetekben nem szoktak böjtölni a környező népek ünnepnapján, mert ez veszélyt hozhat a zsidókra.

Weiss rabbi a továbbiakban Schreiber-Szófer Mózes (1762–1839) pozsonyi rabbit idézi, aki 1835. március 12-én, Eszter böjtjén nyilvános gyászbeszédet tartott I. Ferenc osztrák császár és magyar király halálára⁶: „Nagy gyászbeszédet kell tartani, most, hogy meghalt a nagy király, a jámbor, a dicséretes”. Weiss rabbi úgy fogalmaz: „A fentiekből az következik, hogy kötelező tartózkodni a nyilvános örömtől, például egy *hüpe* (esküvői szertartás, amit hagyományosan a szabad ég alatt tartanak) vagy egy tóraavatás során”.

Noha más rabbik csodálkoztak ezen a túl szigorúnak tűnő ítéleten, én úgy vélem, hogy nem arról van szó, hogy kötelező lenne gyászszokásokat gyakorolni, hanem arról, hogy nem szabad a zsidóknak úgy viselkedni, ami bántó a többségi társadalomnak, ezáltal gyűlöletet keltve ellenünk. Ezt pedig csak ott helyben lehet megítélni és eldönteni, mi megengedhető és mi nem az. Ahogy

FOTÓK: CREATIVE COMMONS

„Aki üdvösséget ad a királyoknak és uralmat a hercegeknek, akinek királysága örökké tartó királyság –, Ő áldja meg szuverén uralkodónkat, Károly királyt, kegyelmes királynénkat, Kamillát, a walesi herceget és hercegnét és az egész királyi családot!” – immár ez az ima hangzik el Nagy-Britannia zsinagógáiban a királyi családért.

a háláchában találjuk sokszor⁷, hogy a gyűlöletkeltést figyelembe kell venni döntéseinkkor és mindenáron el kell kerülni.

VAN-E ÁLDÁS III. KÁROLY BRIT KIRÁLYRA?

II. Erzsébet királynő hetven éven át állt országa élén, ezalatt pedig a Brit Birodalom gyökeresen megváltozott. Így az uralkodó halála és az új király megkoronázása kapcsán érdemes megvizsgálni a zsidó vallás véleményét a királyokról és királynőkről: ki számít uralkodónak és kell-e különbséget tenni férfi és női koronás fők között?

A Talmud⁸ és a *Sulchán áruach*⁹ felsorol különböző áldásokat, amiket akkor kell mondani, ha az ember különleges dolgokat lát, mint a tenger vagy a szivárvány. Ezek között szerepel egy áldás, amit egy uralkodót látva kell mondani. Az áldás szövege: „Áldott vagy... , aki a halandó embernek részt adott a dicsőségéből”¹⁰. Kell-e ez alapján áldást mondanunk, ha úgy hozza a sors, hogy találkozunk az új uralkodóval, III. Károllyal?

Régen a király definíciója nagyon egyszerű volt: az ország vagy birodalom teljhatalmú ura volt. Az évek során azonban az uralkodók hatalma fokozatosan csökkent, így felmerült a kérdés, hogy mennyi hatalommal kell még rendelkeznie ahhoz, hogy még királynak számítson. A középkori bölcsek¹¹ erre azt a választ adták, hogy „király az egy olyan vezető, aki halálra ítélhet valakit, és senki nem tudja felülbírálni a döntését”¹².

Ez a definíció működhetett az újkorig, azonban eljött az idő, amikor a rabbinikus irodalomban felmerült a kérdés, hogy egy modern állam vezetőjére, aki nem dönthet életről és halálról, kell-e vagy lehet-e áldást mondani. A válasz az, hogy ha az államelnöknek alá kell írnia a bíróság által meghozott halálos ítéletet, akkor biztos, hogy királyi hatalom van a kezében. Azonban arról már megoszlanak a vélemények, hogy minek számít az az államelnök, akinek csak kegyelmi jogköre van egy halálos ítélet kapcsán¹³. Az elfogadott vélemény az, hogy mondanak uralkodóra szóló áldást egy ilyen elnökre is¹⁴, ahogy pl. az Egyesült Államokban, ha vallásos zsidó vezetők mentek találkozni az elnökkel, akkor elhangzott az áldás¹⁵.

A brit uralkodók hatalma 1649-ben, a rövid életű Angol Köztársaság kikiáltásával megrendült, és azóta fokozatosan gyengült, mára lényegében csak reprezentációs jogkörük van. Ennek ellenére, amikor II. Erzsébet királynő

1957-ben New Yorkban járt, Lebovics Jáákov (1896–1980) nagykaposi rabbi úgy vélekedett, hogy el kell mondani a jelenlétében az áldást¹⁶. Noha az Egyesült Államokban a királynőnek nem volt hatalma, mégis el lehetett rá mondani az áldást, mivel a pozsonyi *Chátám Szófer* szerint¹⁷ a külföldre látogató uralkodóra is áldást kell mondani, még akkor is, ha a hatalmát az adott országban nem gyakorolhatja. Minden vélemény egyetért abban, hogy e téren nincs különbség női és férfi uralkodó között¹⁸.

Mivel Angliában 1965 óta nincs halálbüntetés, újra felvetődik a kérdés: uralkodónak számít-e háláchikus szempontból III. Károly király? Srágá Fájvis Schneebalg (1932–2000) manchesteri rabbi szerint¹⁹ még ha nincs is halálbüntetés az országában, akkor is kell rá áldást mondani, ha „királyi dicsőség” övezi. Mivel „még a mai napig megadják az uralkodóknak a nekik járó tiszteletet, például itt Angliában a királynő öfenségének megvan a nagy dicsősége, mint régen, akkor miért ne mondjanak rá áldást?”²⁰. Más vélemény szerint azonban a dicsőség nem elég, ha nincs a kezében élet és halál feletti döntés joga²¹. Amint a brit zsidóság vezetői találkoznak az új királlyal, ki fog derülni, mi lesz a bevett gyakorlat.

¹ 3:2.; ² Ovádjá Bertinoro rabbi kommentárja *uo.*; ³ Rábénu Joná kommentárja *uo.*; ⁴ *Gitin* 57a.; ⁵ *Taanit* 27b. és *RáSI uo.* az *Én Jáákovban*; ⁶ *Drásot Chátám Szófer* 2. kötet 795–797. oldal; ⁷ *Sulchán áruach OC 334:26., JD 139:15., 148:5., 12., 158:1.*; ⁸ *Bráhot* 58a.; ⁹ *OC 224:8.*; ¹⁰ *Sámuel imája – Zsidó ima-könyv* 120. oldal; ¹¹ *Orchot chájim, Bráhot* 49. paragrafus; *Mágén Avrahám a SA-hoz* 224:5.; ¹² Lásd még *Példabeszédek* 16:14.; ¹³ *Böér Mose* responsum 2. kötet 9. fejezet; ¹⁴ *Jócháve daát* responsum 2. kötet 28. fejezet; ¹⁵ www.jewishvirtuallibrary.org/report-on-meeting-of-jewish-leaders-with-roosevelt-december-1942.; ¹⁶ *Misnát Jáákov* responsum 2. kötet 224:8.; ¹⁷ Responsum OC 159. fejezet; ¹⁸ *Misnát Jáákov uo., Böél háchochmá* responsum 2. kötet 19. fejezet, *Böér Mose uo.*; ¹⁹ *Srágá hámeir* responsum 7. kötet 81. fejezet; ²⁰ Lásd még *Sévet hálévi* responsum 1. kötet 35. fejezet; ²¹ *Böér Mose uo.*

A Brit Birodalom Judapesten

CSEH VIKTOR írása

A Judapest anno legújabb cikkében megidézzük dr. Brüll Ignácot, Nagy-Britannia több évtizedeken keresztüli pesti konzulját a Váci körút 26. szám alól. Felidézzük a bombayi törvényszéki elnök pesti látogatásának tanulságait és megtudhatjuk, hogy a híres váci rabbinak, Silberstein Jesájának milyen szerepe volt V. György brit király életmentésében. Cseh Viktor írása

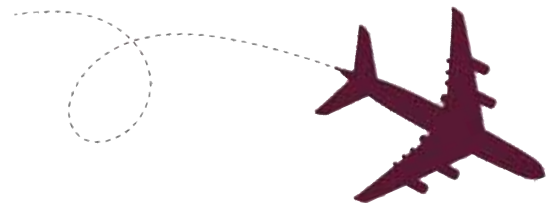
EGY MAGYAR ZSIDÓ ANGOL KONZUL

Az első nagyváradai rabbi, Michl (Mihály) Sámuel unokája,¹ Brüll Ignác (1848–1918) kiemelkedő pályát futott be: elismert ügyvéd, köztisztviselőben álló konzul és uralkodók által elismert férfiú volt.

1876 őszén lett az ügyvédi kamara tagja,² majd két évvel később chüpe alá állt Neuwelt Ernestsinnel (1850–1904),³ aki a neológ pesti hitközség elnökének, egyben a Magyar Kereskedelmi Csarnok alapítójának és elnökének Neuwalt Árminnak (1815–1888) volt a leánya.⁴

Pályája felfelé ívelőben volt, 1880. július 20-án a magyar uralkodó jóváhagyta angol alügynöki – azaz alkonzuli – kinevezését.⁵ Érdekességképpen megemlítendő, hogy Brüll kinevezésekor a főkonzul Andley Gosling volt, aki mintegy egy évvel korábban kezdte meg budapesti működését. Érkezésekor azonban még nem állt készen a sugárúti (ma: Andrassy út) otthona, ezért „lerándult” Balatonfüredre, ahol elámulva tapasztalta a tó kihasználatlanságát, ezért szinte rögtön sürgönyözött Londonba, hogy készítsenek számára egy vitorlást, amit Gibraltáron keresztül szállítsanak a „magyar tenger”-hez. Így lett 1880-ban a vízi sportokért rajongó Gosling nyolctonnás, „Királynő” névre hallgatató schoonere az első vitorlás a Balatonon.⁶

BRÜLL DOKTOR ÉS A WALES HERCEG

Határozottan állíthatjuk, hogy Brüll doktor „alkonzulként” sem volt mellőzve, időről időre ő látta el a legfontosabb feladatokat. Amikor 1881-ben a walesi herceg – 1901-től VII. Eduárd (1841–1910) néven angol király – Budapestre látogatott, több esetben Brüll Ignác volt, aki a főkonzul helyett eljár, mivel Gosling családjával együtt egy fertőző betegségből lábadozott. Így 1881. május 17-én is Brüll búcsúztatta a trónörökös Zichy, Széchenyi és Károlyi grófok társaságában.⁷

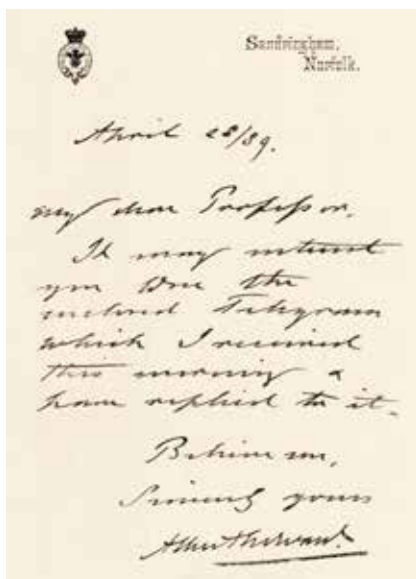
A walesi herceg egyébként igen kedvelte Magyarországot, 1873 és 1891 között ötször is járt hazánkban, ahol mindig régi barátjaként üdvözölte Vámbéry Armin (szül.: Wamberger Hermann, 1832–1913) orientalistát, 1876-tól az MTA rendes tagját, akit még 1867-ben a londoni Cosmopolitan Clubban ismert meg, s akit feleségével, Alexandra hercegnővel (1844–1925) többször látott vendégül a sandringhami és windsori kastélyban.⁸

Andley Gosling kétévnyi budapesti működése után elhagyta az országot, a konzulátust az új főkonzul megérkezéséig Brüll doktor vezette.⁹

A VÁCI KÖRÚT 26. SZÁM ALATT

Dr. Brüll Ignác Váci körút (ma: Bajcsy-Zsilinszky út) 26. alatti otthona nem csak a nagy-britanniai ügyek egyik központja volt. Brüll ügyvédként is aktívan működött, és nem mellesleg 1886-tól a neológ Pesti Izraelita Hitközség választmányi tagja is volt,¹⁰ amelyen belül az iskolai ügyosztályban tevékenykedett.

Érdeemes megemlékezni arról is, hogy a Brüll házaspár a társadalmi életben is kiemelkedő szerephez jutott: míg az konzul úr a Budapesti Korcsolyázó-egylet tagjaként a Jelmezes jégestélyek egyik főrendezője volt,¹¹ addig felesége az Izraelita Nőegylet és a Budapesti Önkéntes Mentő-egyesület tagja, a legkülönbözőbb jótékonyági estek háziasszonyaként szerepelt.¹²

A walesi herceg saját kezű levele Vámbéryhez

1903-ban az angol Szent Mihály és Szent György-rend III. osztályával is kitüntették,¹⁵ néhány évvel később udvari tanácsosi ragra emelték, 1909-ben pedig az országos Vöröskereszt-egylet főmegbízott helyettesévé nevezték ki.¹⁶ Karrierjének felívelése még ekkor sem ért véget, ugyanis 1912-ben az ügyvédi kamara elnökévé választották. Brüll szerénységéről tesz tanúbizonyságot, hogy amikor megtudta, hogy jelölik a magas pozícióra, akkor lemondott az alelnöki posztjáról, hogy a kamarát ne terhelje a folyamatos választások szervezésével.¹⁷

Dr. Pap József (1861–1942) kamarai másodelnök – később elnök és a felsőházi tag – többek között az alábbiakkal köszöntötte kollégáját, amikor a magyar király a „mentés ügy terén szerzett kiváló eredményeiért” a Szent István-rend kiskeresztjét adományozta Brüll doktornak

„[...] A közpályán működő férfiak munkaköre, kivált, ha olyan kiváló jellembeli és szellemi képességekkel bírnak, mint Te, mélyen tisztelt Elnökünk, igen sok irányú, a társadalom és az állami élet különféle terein nyilvánul meg. És ez természetes is. A feladatok, melyek megoldásra várnak, igen nagyok, s mentül finomabb, komplikáltabb társadalmi berendezkedésünk, annál inkább fokozódnak. Már a régiek konstatálták: ars longa, vita brevis, fokozni kell tehát mindenkinek munkaerjét és munkaterületeket, ha előbbre akarjuk vinni szeretett hazánknak és az emberiségnek az ügyét. Ily értelemben cselekedtél Te is. Nem csoda tehát, sőt természetes, hogy olyan férfúra, akinek erkölcsi és szellemi tőkájének kamatait különféle társadalmi osztályok és tevékenységi körök élvezik, igen sokan igényt formálnak, s őt maguknak akarják kisajátítani. Az ügyvédi kar örömmel nézi és benső megnyugvással veszi ezt a nemes versenyt, amely körülöttd is folyik. [...]”¹⁸

Az előző sorokat olvasva a legkevésbé sem meglepő, hogy Brüll doktor 1918 őszén bekövetkezett halála nem csak a hazai jogászkart, de az egész ország lakosságát megrendítette. A gyászszertartás az ügyvédi kamara Szalay utca 7. szám alatti fekete drapériával bevont dísztermében vette kezdetét, ahol a megjelentek első sorában volt Tory Gusztáv (1857–1925) igazságügyi miniszter és Bódy Tibor (1868–1934) főpolgármester is, hogy csak két nevet említsünk. A megemlékezés Lazarus Adolf (1855–1925) főkántor és kórusának gyászadalával kezdődött. Dr. Adler Illés (1868–1924) Rumbach utcai főrabbi *heszpedje* (gyászbeszéd – *a szerk.*) vezette be a beszédek hosszú sorát, míg végül a Salgótarjáni utcai zsidó temetőben végső nyugalomra helyezték.¹⁹

VIKTÓRIA KIRÁLYNŐ ÉS MÁSOK ELISMERÉSEI

A fővárosi ügyvédet az 1892-es év végén érte az újabb megtiszteltetés, amikor Viktória királynő (1819–1901) addigi munkájának elismerése jeléül angol konzullá nevezte ki.¹³ Tíz évvel később, 1902-ben a Budapesti Ügyvédi Kamara elnökhelyettese lett, mely megválasztását a következőképp kommentálták:

„Dr. Brüll Ignác, kit az összes pártok egyhangúlag választottak meg, éveken át a választmány tagja volt. Az ő egyéni tulajdonságai, nagy jogi tudása, elegáns úri modora, rendkívül nagy szorgalma és pontossága predestinálták őt a megválasztott állásra, s a fegyelmi tárgyalások vezetésére alkalmasabb erőt találni sem lehetett volna.”¹⁴

„ZSIDÓK VANNAK INDIÁBAN, DE ZSIDÓKÉRDÉS NINCSI!”

Ezt 1934. november végén mondta Indarnayaren Brymohantall, a bombayi törvényszék elnöke Paál Jób (szül.: Pospel Márkus István, 1888–1962) újságírónak, mikor Pesten meglátogatta. Gondolatmenetét így folytatta:

„Az antiszemitizmus Európa gyermeke, mi indiaiak meg sem értjük. Nálunk élnek mohamedánok, brahminok, parszik, keresztények, zsidók, a válása, a hite miatt egyetlen indiai sem üldözött soha egy másik indiait és a nacionalista mozgalmaknak sem lehetett sohasem felekezeti élük. Az csak természetes, hogy minden népnek és minden nemzetnek van erős nemzeti öntudata és ez az öntudat kivált bizonyos törekvéseket. De annyira műveltek vagyunk mi, kultúránk olyan magas fokon áll, hogy a nacionalista mozgalmakat sohasem tévesztjük össze felekezeti idegeskedéssel.”²⁰

India a Brit Birodalom egyik legnagyobb gyarmata volt, s így Brymohantall mint törvényszéki elnök a britek egyik első számú embere, véleménye tehát a legszélesebb körű meggyőződést tükrözte. Paál Jób a törvényszéki elnök bölcs gondolatait még hosszasan idézte az *Egyenlőség* hasábjain, bár a célközönsége nyilvánvalóan nem a magyar zsidók voltak, akik a magyar nemzeti öntudatot és a zsidó vallást mindvégig sikeresen képesek voltak a helyén kezelni, ellentétben Magyarország akkori vezetésének zömével, akik egyre erősebb antiszemita alapokra rendeződtek. 1934-ben már nem az a világ volt, amiben dr. Brüll Ignác példaeértékű karriert futhatott be úgy, hogy vallását sem kellett megtagadnia.

V. GYÖRGY KIRÁLY FELÉPÜLÉSE ÉS A VÁCI GÁON

Budapesttől nem oly messze, Vácott, a második világháború előtt népes zsidó közösség virágzott. A 20. század elején az ortodox hitközség élén Silberstein Jesája (1857–1930) rabbi állt, a hazai vallásos zsidóság egyik legnagyobb döntéshozója, a kétkötetes *Mászár lö Melech* (Vác, 1913; Ungvár, 1930) halhatatlan szerzője, akit a búdszentmihályi és mádi rabbival együtt a „nagy trió”-ként emlegettek.²¹

Széles körű tórai tudása mellett sokan csodarabbiként is tisztelték, s gyógyító képességéről messze földön is ódákat zengtek. Gyógyító képességének híre még az angol királyi udvarba is eljutott, így történhetett az, hogy az 1929-es év augusztusának első napjaiban sürgöny érkezett Londonból a váci rabbi lakására. A német nyelvű sürgönyt a királyi család közvetlen környezetéből küldték, sokak szerint egyenesen V. György király (1865–1936) felesége, Mária brit királyné (1867–1953) íratta:

„Tisztelettel kérem, imádkozzanak a királyért, hogy a harmadik operációja sikerüljön. Tudják, hogy az angol király Palesztinának protektora és szeretetében áll minden nemzetnek, minden nemzet igaz fiának. Imádkozzatok.”²²

A váci gáon erre összehívta az egész hitközséget és három napon keresztül imádkoztak. A történettel pedig nemcsak a zsidó felekezeti újságok, de több napilap is foglalkozott, a *Pesti Napló* például – a rabbi életrajza mellett – a következő beszámolóban adta hírül az angol király csodával határos felgyógyulását:

„A híres zsidó tudós pár hónappal ezelőtt sokat szerepelt a legmagasabb társaságok szóbeszédében...

Silberstein Jesája váci rabbi

A zsidó hagyomány egy imát őriz, amelynek legendás híre csudatevő erőt tulajdonít. Azt mondja a zsidó néphit, hogy ez az imádság megmentheti a halálos beteget is, ha a beteg családja bizonyos felteteleket teljesít és az imádságot a »Gáon« mondja el.

V. György angol király hónapokig betegeskedett. Az orvosok mindent megtettek a király életéért, amit a tudomány megtehet. Az olvasó még emlékezhet arra, hogy György királyt menthetetlennek hitte mindenki, Anglia királytemetésre készült.

Ebben az időben ritka érdekes levél érkezett Vácra, Silberstein Józsuához. Azt mondja a legenda, hogy a levelet Mary királyné írta, kérte a híres főrabbit, hogy György király életéért mondja el a hagyományos imádságot.

A Gáon imádkozott.

A király meggyógyult.”²³

¹ „Hírek – Az első nagyváradai főrabbi unokái.”, *Egyenlőség*, 1912. 31. évf. 24. szám, 12. old.; ² „Hirdetmény”, *Magyar Themis*, 1876. 7. évf. 50. szám, 388. old.; ³ „Hírek – Házasságok.”, *Ellenőr*, 1878. 10. évf. 532. szám, 3. old.; ⁴ „Neuwelt Armin.”, *Egyenlőség*, 1888. 7. évf. 4. szám, 8–9. old.; ⁵ „Hivatalos rész”, *Budapesti Közlöny*, 1880. 14. évf. 184. szám, 1. old.; ⁶ „A balatonfüredi vitorlás-versenyek.”, *Vadász- és Versenylap*, 1885. 29. évf. 32. szám, 330. old.; ⁷ „A walesi hercege Budapestén.”, *Magyar Polgár*, 1881. 15. évf. 112. szám, 2. old.; ⁸ „Námbéry Angliában.”, *Magyar Szalon*, 1889. 6. évf. 11. szám, 314–319. old.; ⁹ „Különfélék – Gosling”, *A Hon*, 1881. 19. évf. 248. szám, 1. old.; ¹⁰ „Hírek – A pesti izr. hitközség”, *Egyenlőség*, 1886. 5. évf. 45. szám, 6. old.; ¹¹ „Jelmezés jégestély.”, *Herkules*, 1893. 10. évf. 1. szám, 3. old.; ¹² „Hírek – Mentő-estély.”, *Nemzet*, 1893. 12. évf. 3754. szám, 3. old.; ¹³ „Hírek – Angol konzul Budapestén.”, *Egyenlőség*, 1892. 11. évf. 51. szám, 9. old.; ¹⁴ „A kamarai választás.”, *Ügyvédek Lapja*, 1902. 19. évf. 13. szám, 1. old.; ¹⁵ „Hivatalos rész.”, *Budapesti Közlöny*, 1903. 37. évf. 111. szám, 1. old.; ¹⁶ „Hivatalos rész.”, *Budapesti Közlöny*, 1909. 43. évf. 83. szám, 1. old.; ¹⁷ „Vegyes – A budapesti ügyvédi kamara”, *Ügyvédek Lapja*, 1912. 29. évf. 14. szám, 6. old.; ¹⁸ „Dr. Brüll Ignác, a budapesti ügyvédi kamara elnökének kitüntetése.”, *Ügyvédek Lapja*, 1916. 33. évf. 47. szám, 7. old.; ¹⁹ „Hírek – Dr. Brüll Ignác temetése”, *Ügyvédek Lapja*, 1918. 35. évf. 43. szám, 4. old.; ²⁰ Paál Jób, „Ahol nem ismerik a felekezeti gyűlöletet”, *Egyenlőség*, 1934. 54. évf. 48. szám, 19. old.; ²¹ A rabbiról bővebben: Cseh Viktor, *Zsidó Örökség – Vidéki zsidó hitközségek Magyarországon*. Budapest: Mazsike, 2021. 482–485. old.; ²² „Tisztelt Főrabbi Ur! Kérem imádkozzék az angol királyért.”, *Ujság*, 1929. 5. évf. 262. szám, 9. old.; ²³ „Silberstein Józsuá, a váci Maimonides”, *Pesti Napló*, 1930. 81. évf. 166. szám, 7. old.

A kisfiú, aki VI. György királytól kért segítséget

Dénes Anna meséje

Nem olyan régen történt. A nagyszüleitek és az ő szülei idejében szörnyű háború dúlt a világban. Nagyon nehéz idők jártak akkoriban a zsidókra, rejtőzködniük és menekülniük kellett az őket üldöző gonosz emberek elől. Angliában gazdag és segíteni vágyó emberek elhatározták, hogy megmentenek sok-sok gyereket. Több ezret. Vonatra ültették a kicsiket és kicsit nagyobbacskákat, és a biztonságosabb Angliába szállították őket. A szüleiket azonban nem tudták kimenekíteni. A gyerekek elhelyezkedtek és megkezdtek új életüket szerte Angliában. Ki családhoz került, ahol a szülők saját gyermeküként nevelték őket, ki pedig gyermekotthonba, ahol tanárok és nevelők felügyelete alatt cseperedtek sokan együtt. Akár így, akár úgy, lassan-lassan mindannyian megtalálták a helyüket. De esténként, amikor minden elcsöndesedett, a gyerekeknek sokszor a szüleiken és elhagyott otthonukon járt az eszük, és bizony gyakran előfordult, hogy nagy szomorúságában még a könnye is kicsordult néhányuknak.

A gyerekek egy csapata egy kisváros árvaházába került. Egy napon üzenet érkezett: VI. György király hamarosan látogatóba jön hozzájuk. Az egész árvaház felbolydult – egy királyi látogatás nem mindennapi esemény ám! Amikor eljött a várva várt nap, a gyerekek megmosakodtak és tiszta ruhát húztak, úgy várták a nagy pillanatot. Az egyik gyerek azt képzelte, hogy a király majd kellemesen elbeszélget velük, a másik azt, hogy együtt fognak teázni és kártyázni, a harmadik sétálni vágyott az uralkodóval. Az igazság azonban az volt, hogy a királynak esze ágában sem volt közelebből megismerni az árvaház lakóit és a környékbeli polgárok sem érdekelték őt igazán. Drága autójában lassan gördült végig a városka főutcáján.

A gyerekek kis papírszázlókat lengettek, énekeltek és integettek a királynak, ám ő nem viszonozta lelkesedésüket. Az egyik kisfiú azonban hirtelen kivált a sorból és a nevelők legnagyobb döbbenetére elkezdett a kocsit után futni. A jármű lassan haladt, a fiúcskának sikerült utolérnie és dörömbölni kezdett hátul a csomagtartón. Az autó megállt. Kinyílt az ajtó és a fiú hirtelen szemtől szembe találta magát György királlyal. Egyetlen pillanatra elbizonytalanodott, de aztán belekezdett a mondanivalójába:

„Nagyon köszönöm őfelségének, hogy megmentett engem az európai háborútól és ebbe a csodálatos országba hozott. Egész életemben hálás leszek önnek.” A király mosolyogva bólogatott, a fiú pedig folytatta a mondanivalóját: „Azonban be kell vallanom önnek,

hogy rettentően egyedül érzem magam, mert a szüleim még mindig odaát vannak, nem pedig itt, velem, a biztonságban.” György király együttérzőn bólintott, megkérdezte a fiút, hogy mi a neve, hogy hívják a szüleit és honnan származik. A gyermek minden kérdésre válaszolt, fejet hajtott és visszatért az árvaház kis lakói közé, várva a rendbontásért járó szigorú büntetést. Legnagyobb meglepetésére azonban nem történt semmi, az otthonban senki sem beszélt az esetről.

Néhány héttel később azonban maga az igazgató hívatta a fiút. „Most mégis megbüntetnek” – gondolta ijedten. A szobában, hatalmas íróasztal mögött, párnázott széken ült az igazgató. „Beszélni szeretnék veled” – kezdte. „Arról a bizonyos esetről, ami akkor történt, amikor a király látogatóban járt nálunk. György királyt igen meghatótták a szavaid és elismerése jeléül ajándékot küldött neked.” Az igazgató felállt, szélesre tárta az iroda hátsó ajtaját: a fiú szülei álltak ott. A király megkerestette és Angliába hozatta a házaspárt. A gyermek merész tettevel megmentette szülei életét.

ILLUSZTRÁCIÓ: TAUSZ GÁBOR EZRA

FEJLŐDŐ ZSIDÓ INFRASTRUKTÚRA ÓBUDÁN

TUNA JUDIT interjúja

Az EMIH igazán kitesz magáért, ha a gyermekek oktatásáról van szó, mi sem bizonyítja ezt jobban, mint tanintézményeinek gyarapodó száma, a fiataloknak szóló szervezeteik és programjaik, valamint a rászoruló családoknak nyújtott támogatások. Egy-egy projekt háttérében rengeteg munka és felkészülés áll. Szilánk Zsuzsával beszélgettünk.

– Mindig is gyerekekkel foglalkozott az EMIH szervezetein belül, és egyre nagyobb kihívásokat visz véghez sikeresen. Mesélne erről az útról?

– Az AlefKids-nél kezdtem felépíteni azt a tapasztalatot, melyet még most is sokszor hasznosítok az intézményekben. Jó néhány dolgot tanultam a vallásos oktatásról, programokról és a gyerekekről ezek alatt az évek alatt, mely tudást azóta is építke. Ebben segítségemre van Köves Dvora rebecen, külföldi mentoraim, férjem és az általam felépített projektek alatti impulzusok, ismeretek.

– Melyik intézménynek volt elsőként az igazgatója?

– A Maimonidész Angol-Magyar Kéttannyelvű Gimnázium az első „gyermekem”. Az iskolát 2017 szeptemberében nyitottuk meg Óbudán. Akkor kitűztük az iskola főigazgatónőjével, Köves Dvora rebecennel – akinek rengeteget köszönhetek emberi, szakmai és vallási területen is –, hogy az iskola célja egyesíteni az autentikus zsidó értékeket a nyitottsággal és a dinamikus gondolkodással. Visszanéze, ezt teljes mértékben sikerült abszolválni. Ehhez hozzásegített kerettantervünk, melyet mi fejlesztettünk ki,

a kiváló tanárok, illetve egy külföldi projektmenedzser iránymutatása is nagy szerepet játszott a kivitelezésben. Nagyon hasznosnak bizonyult a magas szintű angol képzés is, amelyet kiegészítettünk külföldi tanulási programokkal és továbbtanulási lehetőségekkel is.

– Milyen feltételei annak, hogy valaki bekerülhessen a gimnáziumba?

– A központi felvételit kell megírni mind a hatosztályosba, mind pedig a gimnáziumba való jelentkezéskor,

ezenfelül preferáljuk a személyes beszélgetést, illetve hogy a szülők és a gyermekek ellátogassanak a nyílt napokra, melyeket évente kétszer tartunk meg. Ha a gyermeket a 8. osztályba szeretnék áthozni az iskolába, arra is van lehetőség, ebben az esetben jelentkezni kell nálunk telefonon vagy levélben, és egy személyes elbeszélgetés után döntjük el közösen, hogy valóban a mi iskolánk a megfelelő számukra.

– Van az iskolának kollégiuma?

– Nincsen saját kollégiumunk, azonban kapcsolatban vagyunk egy közeli intézménnyel, melyben el tudjuk szállásolni diákjainkat, ahol figyelembe vesznek minden zsidósághoz kapcsolódó kötelező előírást.

– Hogy került kapcsolatba a hittanoktatással?

– Magától értetődő volt, hogy olyan foglalkozzon vele, aki jártas az oktatási rendszerben, így amikor 2013 szeptemberében az általános iskolákban önálló tantárgyként bevezették az erkölcsi nevelést, elkezdtük szervezni, hogy a zsidóság is minél több iskolába eljuthasson. Azóta folyamatosan fejlesztjük a tankönyvarzenálunkat, idén két új

tankönyvet is lefordítottunk, melyekkel még színesebbé és érdekesebbé tesszük a gyermekek számára a játékos tanulást a zsidó hitről, a hetiszakasokról, szokásokról, alapvető imákról, zsidó etikáról és morálról, ünnepekről, valamint a héber betűkről is.

- Felemelkedőben van a zsidó élet a budai oldalon is, és ehhez szorosan kapcsolódik a tavaly megnyílt óvoda is. Az intézmény mind külsejében, mind oktatási programjában illeszkedik a 21. századi igényekhez.

- Igen, valóban, ez utóbbiban egy Amerikában, Izraelben és Európában tevékenykedő mentor hölgy van segítségemre, akivel folyamatosan tartjuk a kapcsolatot. Természetesen, mint minden új intézménynél, itt is elég sok változást kellett beiktatnunk a tanmenetbe. A szülők, hála Istennek, rugalmasan kezelték az akadályokat és mi is mindig megtettünk mindent, hogy a legkevesebbet érzékeljenek ebből a gyerekek. Év közben is több gyerek csatlakozott a csapathoz és remélem, hogy ez a jövőben is így lesz.

- Milyen korú gyermekek kezdenek a bölcsődében és az óvodában?

- A bölcsőde egyéves, az óvoda hároméves kortól várja a kicsiket. Azok a gyermekek, akik hozzánk járnak bölcsődébe, akár már a 3. születésnapjuk előtt felkerülhetnek a nagyobb, vegyes korosztályú csoportba, ha a szülő is úgy érzi, hogy gyermeke megérett a lépésre. A nagyobbakkal jobban fejlődnek a kisebbek, sok mindent el tudnak lenni társaiktól.

- Az angol foglalkozások nagy hangsúlyt kapnak a mindennapi tantervbe beépítve. Hogy veszik ezt az akadályt az angolul nem beszélő gyerekek?

A gimnázium egyházi intézmény, fenntartója az EMIH Óbudai Hitközsége. Öt évvel ezelőtt 1+4 osztályosnak indult, azonban ettől a tanévtől kezdve 6-7. osztályt is indítottak.

A diákok már az „első” nulladik évben elsajátíthatják az angol nyelvet. Heti tizennégy angolóra van ebben az évben és anyanyelvi oktatók biztosítják, hogy tökéletesen megtanulhassák a gyerekek a nyelvet, mire az első osztályba kerülnek. A világi tantárgyakat magyarul tanulják a gyerekek ebben az évben is.

Két amerikai középiskolával is kapcsolatban áll a Maimonidesz Gimnázium: Bader Hillel High és a Milwaukee Wisconsin, ahol 4-6 hetet tölthetnek el a gyerekek nyelvtanulás céljából. A gimnázium befejezése után a továbbtanulásban is óriási segítséget nyújt az iskola, ugyanis két amerikai egyetemmel is együttműködik, melyekre jelentkezhetnek a maimonideszes diákok, sőt akár ösztöndíjasként is folytathatják tanulmányaikat.

Fontos céljuk, hogy az iskola egyszerre biztosítson magas színvonalú világi oktatást, judaisztikai ismereteket és anyanyelvi szintű angoltudást a tanulók számára. Az iskolában alkalmazott önmegvalósítást támogató oktatási stratégiák segítségével a fiatalok megtalálhatják, merre szeretnének tovább haladni az életben. A kis osztálylétszám mellett lehetővé teszi a differenciált oktatást is.

- Ezek a gyerekek is élvezik az angolórát. Interaktív, éneklős, mondókázós angolok vannak a bölcsődében és az óvodában is, egybeépítve a judaisztikával. Itt tanulják meg a gyerekek a Tóra szeretetét, kiala-

kul az identitásuk. Ebben a korban rettentő gyorsan szívják magukba a tudást. Már úgy nőnek fel, hogy természetes lesz számukra a zsidóság minden része, megtanulják az ünnepek, kegytárgyak nevét magyarul, angolul és héberül, illetve kifejezéseket, imákat is. A szekuláris részt mindig összeillesztjük a vallási résszel, vagyis a program mindig igazodik az éppen aktuális zsidó ünnephez, hetiszakaszhoz.

- Milyen fejlesztések várhatóak az óvodában?

- Ettől az évtől elindult az úszásoktatás egy közeli magánuszodában. Tervünk között szerepel még több különóra, például a csoportos gyerekjoga is. Új csoportokat is indítunk és új pedagógusok is csatlakoznak hozzánk. Az intézményben vegán menüt is lehet kérni, e téren is folyamatosan fejlődünk. Szeretettel várjuk az új családokat!

SZUKKA

SZUKKA

mind

men

STEINE

Fotóösszeállítás

sabb szukká

A Vasvári

dége a milán

ló történetei

Beszélt arról

a boldogság

mind együtt

sen szép sz

gáltak fel, m

A Zsilip

ges engedél

talmas sátor

ta. A sátor

Hegedűs Gy

állítottak id

kájában ün

torát is mon

A frissen

vesebb, min

tésével. A s

nem hasonl

- mint idén

ben együtt ü

lenül baráts

ségi sátraiba

Vidám he

man, a CTeer

kát, és Buda

hoz elhajtot

„Come for a

szukka, és a

pizzára és m

zsidó diákho

tükben elős

Az egyik

hogyan ün

a különböző

nepi csokor

zik, ugyanú

ányzik közü

SZUKKOTI SÁTRAK

den

nyiségben

R ZSÓFIA írása

Írásunkkal ön is bekukkanthat a legizgalmasabbba Debrecentől Budapestig!

A Pál utcai zsinagóga sátrának különleges vendégei között a női főrabbi, *Mose Lazar* volt, aki szívhez szólóan tette különlegessé az ünnepi étkezéseket. És, miért a boldogság ünnepe Szukkot: kinek a szukkotról is van szó és mitől ad akkora örömet, ha meglátjuk vagyunk. A felújított zsinagóga különleges szukkot szukkájaként olyan magyar finomságokat szolgáltat mint a szilvásgombóc és a rakott krumpli.

A Központ hatalmas szukkájaként idén különlegesen nagy méretűvel az Újpest rakparton állították fel: a határos környéken lakó zsidók tömegeit vonzottak, különleges vendégei voltak a szomszédos Yula utcai zsinagóga tagjai is: mivel ők nem a helyi közösségi sátrat, ima után a Zsilip szukkot rendeztek, *Darvas István* rabbi pedig még *dvár* is adott.

A megnyitott debreceni Zsidóházban nem kevesebb mint 200 ember gyűlt össze Faigen rabbi vezetésével a szukkot sátorban való étkezésnek semmihez képest átlátható a hangulata. Legyen szakadó eső vagy napfény – ragyogó vénasszonyok nyara, az őszi időjárás, együtt enni, énekelni, beszélgetni, végtelegesen és családi esemény. Az EMIH közösen idén több ezer ünneplő gyűlt össze.

A szukkot sátorban jelent meg *Tzemmy és Sophie Bass* a vezetői, akik idén is kerekre tették a szukkot a pest több zsidó és nem-zsidó középiskolájának, hogy a diákokhoz elvigyék a Szukkotot. „Pizza, stay for a mitzvah” hirdette a guruló diákok pontosan ezt tették: beugrottak egy sátorba maradtak egy micvára. A guruló szukka 200 kilométeres út után jutott el idén, akik közül rengetegen élvező teljesítették a szukkot mitzvákat.

A legszebb szukkot magyarizat azt tanítja, hogy a szukkot csokor a zsidó népet, egyes elemei pedig a zsidó fajta zsidókat szimbolizálják. Ahogy az ünnepe nem kóser, ha bármelyik összetevője hiányzik a zsidó nép sem lehet teljes, ha valaki hiányzik.

SZUKKOTI SÁTRAK

Szukkot – még a börtönben is

JUHÁSZ VALI interjúja

A különleges szukkoti sátrairól ismert rabbi, FAITH ÁSER az idén újabb feladatra vállalkozott: a büntetés-végrehajtás országos rabbijaként egy pop-up szukkával segített az elítélteknek megtartani a micvát. A technikai és háláchikus vonatkozásokról beszélgettünk.

– Miért fontos az, hogy az elítéltekkel rendszeresen találkozó rabbi bevigyen egy szukkát a börtönbe és azt ott felállítsa az ünnepen?

– Mióta én vagyok a büntetés-végrehajtás országos rabbija Magyarországon, azon vagyok, hogy a börtönben minél több micvát és előírást meg tudjanak tartani az elítéltek. Ugyanúgy, ahogyan a ros hásanái sófárfújást, a hanukai micvákat, illetve a jom kipuri böjtöt is próbáljuk megtartani – sikerrel –, így az egyik legösszetettebb előírás, a szukka sem maradhatott ki. Egy olyan intézményben kaptunk erre lehetőséget, ahol a legtöbb „hítsorsos” tölti büntetését.

– Milyen engedélyek kellenek egy ilyen akcióhoz?

– Hála Istennek, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságával és a helyi börtönökkel is jó a kapcsolatom, így kaptam egy pozitív választ a megkeresésemre. Elmagyaráztam nekik, hogy miként épül fel ez a micva, mutattam fotót arról, milyen és mekkora lenne, hogy hozzuk be és a részletek egyeztetése után sikerült megkapnunk az engedélyeket.

– Hogy érzi, mit jelent ez az elítélteknek, mennyire tartják fontosnak és mit ad ez nekik?

– Mindig biztatom az elítélteket, hogy minél több előírást tartsanak meg, természetesen vannak, akik komolyabban veszik, vannak, akik kevésbé. Felelősségem, hogy minél több előírás megtartásához segítsem őket hozzá. Nekik is nagy élmény volt, hiszen nem volt még a büntetés-végrehajtás történetében ilyen, hogy ünnepi sátor lett volna a börtönben.

– Mennyiben más egy börtönbeli szukka, mint egy bárhol máshol felállított?

– Összetett kérdés. Inspiráló volt olvasni az izraeli főrabbi döntvényét két évvel ezelőtről,

amelyben egy izraeli parlamenti képviselő kérdésére azt válaszolta, hogy kötelesség a börtönökben sátrat állítani. Így – úgy tudom – több mint 160 sátrat állítottak fel izraeli börtönökben, és több mint 1000 luláv csokrot lengettek. Érdemes különbséget tennünk az izraeli és a hazai viszonyok között, hiszen a leginkább tórai alapokon működő Izraelben nagyon komolyan veszik a vallásgyakorlást, a micvák megtartását, így ott sok szukkát állítottak a börtönökben is. A diaszpórában nem mindig elfogadott és nem kötelező egy ilyen tevékenység a börtönökben. A vélemények megoszlanak, főleg a speciális körülmények miatt: nem ez az állandó lakhelye az elítélteknek, nem akar olyan helyen szukkát állítani, ahol nem érzi jól magát (mictáer), ezért fel van mentve a sátorépítés és a sátorban étkezés alól.

Van, aki szerint a börtön nem tiszteletreméltó hely a sátorépítéshez. Úgy érzem, azokra hagyatkozom inkább, akik szerint építünk sátrat, ha tehetjük.

– Milyen háláchikus nehézségekkel kell számolni ilyen esetekben?

– Alapvetően teljesen más egy ilyen helyen szukkát állítani. Először is az összes engedélyt meg kellett kérni, hiszen az előírások szerint olyan közterületen vagy helyen nem lehet sátrat állítani, amelyik nem a miénk, így ha áldást is mond az ember a sátorban, az hiábavaló. Itt az engedélyek megszerzése után ez a kérdés nem merült fel.

Viszont, hogy miként és milyen sátrat viszünk be, az nagyon fontos. Esetünkben ez egy Kanadából rendelhető összecsukható, ún. pop-up sátor volt, amit nagyon egyszerűen, egyetlen perc alatt fel lehet állítani, és újabb két perc múlva már a tetőt is felhelyeztem. Könnyen össze is lehetett csomagolni, így egyszerűbb volt a vezetőség beleegyezését is megszerezni, hiszen nem fából, csavarokkal kellett dolgozni órákon át, azt nem engedték volna meg.

A szchách bambuszból volt, ami kevésbé problematikus (viszont szintén kóser), mintha nádból vagy örökzöldből lenne, nem hullik. Egyszerűen át tudták vizsgálni a detektorral.

Háláchikus előírás, hogy a sátor oldalának nem szabad mozognia, ezért vannak hozzá olyan eszközök, amelyek kifeszítik az oldalát, hogy a szél ne lengesse ki az alsó részét. Mivel a börtönben minden betonból van, nem lett volna hová lekövekelnem a sátrat, ezért az előre meg kellett vizsgálnom, hogy enélkül is megfelele-e az előírásoknak. Ennek során megállapítottam, hogy eleve jó a merevítés, nem tudná mozgatni a szél, ezért megfelelt a követelményeknek.

A másik fontos rész a tető, amelynek csak szabad ég alatt kell lennie. Ez börtönviszonyok között izgalmas, hiszen azokon a területeken is van minimum egy kerítés vagy drótháló, ahol nincs fal. A háláchá szerint az ember feje és a szabad ég között csak a szchách (tető) lehet, semmi más. Ez a kérdés felmerülhet például egy erkélyen való sátorépítés kapcsán is, akár a tetőtartó gerendák miatt is. Ilyen dolog a drótháló is, azonban, hála Istennek, nem volt olyan sűrű, hogy háláchikus problémát okozzon. A sátorban való étkezés pedig némi süttivel, kenyérrel megoldható.

Az ünnep néhány napjára kaptunk most lehetőséget, de ez is hatalmas eredmény, amiért hálás vagyok a börtönparancsnokoknak és az Országos Parancsnokságnak. Bízom benne, hogy rövidesen Szukkot összes napján állhat szukka a börtönben, hiszen a háláchá szerint az a hely, ahová a sátrat építjük, szent helyé válik.

Királynői lakomák kóser módra

DÉNES ANNA írása

Kejád hámelech – a király keze szerint, mondják héberül, ha bőséges lakomát tálalnak, ahol megtalálható minden, mi szem-szájnak ingere. Alábbi összeállításunkból kiderül, hogy mi az, ami Erzsébet királynő asztalára került és mi valósítható meg belőle a kóser konyhában.

A KIRÁLYNŐ KEDVENC FOGÁSAI

Azt mondják, a királynő kedvenc étele a miniatúr, vajjal és málnadzsemmel megkent szendvics volt. A szendvicsek alapját kis körökre vágott fehér kenyér szolgáltatta, és csak a kenyér belét használták fel hozzá, a héja nélkül. Mérete és formája alapján a jam pennies nevet kapta e finomság, mely azért vált kedvelté az angolok körében, mert a királynő is olyan nagyon ragaszkodott hozzá öt éves korától egészen haláláig. Erzsébet királynő többnyire egyszerűen étkezett és étkezési szokásait nem nagyon váltogatta.

Reggelire gyümölcsökkel dúsított reggelizőpehely vagy lekváros pirítós került az asztalra, esetleg rántotta füstölt lazaccal és szarvasgombával. A reggelik elmaradhatatlan kelléke volt az Earl Grey tea tejjel, cukor nélkül. A nyitott szendvicsek – szigorúan kenyérhéj nélkül – a nap további étkezésein, elsősorban az ötórás teán is szerepet játszottak, leginkább füstölt lazaccal, krémsajttal vagy majonézes tojással megkenve.

Erzsébet királynő kis falatokra vágva, héja nélkül szerette a kenyeret. A falatok kerek vagy háromszög alakúak voltak, a négyzet alak ugyanis azt jelentette volna, hogy valaki megpróbálja letaszítani őt a trónról.

A királynő szerette a pezsgőt és a gint. Ebéd előtt aperitif gyanánt gyakran ivott gin és Dubonnet (gyógynövényekkel és fűszerekkel gazdagított, nem kóser bor) koktélt egy a kettőhöz arányban keverve az italokat, ahogy édesanyja is szerette. Délutáni teájához édes kekszet és – többnyire csokoládés – süteményt fogyasztott, illetve édes, pogácsa formájú süteményt, melyet angolul scone-nak neveznek, lekvárral és tejszínhabbal gazdagítva.

Ebédre és vacsorára leginkább grillezett halat vagy csirkehúst tálaltak fel neki, általában szénhidrát (burgonya, rizs vagy gabonaféle) nélkül, egyszerű zöldségkörettel vagy salátával. Szerette a sült húsokat, a steaket és a vadhúsból készült hamburgert zsemle nélkül, áfonyakörettel. A steaket leginkább párolt hagymából és gombából készült, ír whiskyvel és tejszínnel gazdagított szósszal szerette. Ha úgy hozta a kedve, a megszokott grillezett hal vagy csirke helyett vad- vagy fácánhús került az asztalra. Vasárnap délből angol hagyomány szerint sült hús járta. Desszertként minél magasabb kakaótartalmú csokoládé vagy gyümölcs következett. A napot többnyire jó minőségű pezsgővel zárta.

SCONE

II. Erzsébet szívesen készítette saját kezűleg a scone nevű finomságot. Kedvenc receptjét még Eisenhower tábornokkal is megosztotta 1959-ben.

tejes
4 teáscsésze liszt; 4 ek. porcukor; 2 teáscsésze tej; 2 tojás; 2 tk. szódbikarbóna; 3 tk. borkó; 2 ek. olvasztott vaj

A tojásokat verje fel a cukorral és a tejnek nagyjából a felével. Adja hozzá a lisztet és keverje össze alaposan, szükség szerint hozzáadva a maradék tejet, valamint a bikarbónát és a borkót is. Forgassa bele az olvasztott vajat. 16 emberre elegendő.

Az elkészült tésztából lisztezett felületen kör alakú kiszúróval készítse el a scone-okat és kenje meg őket felvert tojással. 180 fokra előmelegített sütőben tíz perc alatt sülnék készre. Ha kissé meghűlt, azonnal tálalható.

A félbevágott süteményt hagyományosan dzsemmel és tejszínnel szolgálják fel.

Kóserági megjegyzés: a lisztet használat előtt szitálja át, a tojásokat pedig üsse egyenként üvegpohárba és győződjön meg arról, hogy a sárgájában nem található vérpötty. Ha piros pöttyöt lát a tojásban, öntse ki, öblítse el a poharat és törjön fel egy újabb tojást. A borkó a borkészítés mellékterméke, mely még abban az esetben is kóser, ha nem kóser borból származik, mivel egyáltalán nem tartalmazza a nem kóser bor maradványait.

VIKTÓRIA PISKÓTÁJA

A királyi palotában igen kedvelt volt a Viktória piskótája elnevezésű sütemény. Azt mondják, Viktória királynő, II. Erzsébet ükanyja naponta fogyasztott egy szeletet ebből a süteményből és Erzsébet királynő rendezvényein is rendszeresen szerepelt.

tejés

A piskótához:

3 tojás; 150 g porcukor; 150 g sózatlan vaj; 150 g magától megfelelő liszt, átszitálva; ½ tk. vaníliakivonat; 100 g dzsem (eper vagy málna)

A vajás krémhez: 150 g sózatlan vaj, megpuhítva; 220 g átszitált porcukor; 1/3 vaníliarúd vagy vaníliakivonat

Elkészítés:

Melegítse elő a sütőt 180 fokra. Olajozzon ki és béleljen ki sütőpapírral két darab, húsz centiméteres átmérőjű tortaformát. Ha csak egy forma áll a rendelkezésére, akkor süsse meg a tortát egyben és utána vágja ketté. Keverje habosra a cukrot, a vaníliakivonatot és a puha vaját. Egy másik tálban verje fel a tojásokat. Adja a felvert tojást kis adagokban a vajás keverékhez, szitálja át a lisztet és óvatosan forgassa bele a keverékbe, majd töltsze az egészet előkészített sütőformákba és simítsa le a tetejét. A sütő közepén lévő rácson süsse nagyjából húsz percig, amíg a sütemény aranybarna színt nem kap. Egy fogpiszkáló segítségével bizonyosodjon meg arról, hogy a piskóta teljesen átsült-e. Rácson hagyja kihűlni a piskótákat.

A vajás töltelékhez keverje krémesre a vaját az átszitált porcukorral és a vaníliarúd magjaival (vagy a vaníliakivonattal).

Összeállítás:

Hagyja a piskótákat teljesen kihűlni. Kenje meg az egyiket dzsemmel. A dzsem tetejére kenjen bőségesen az előkészített vajkrémből. Készítheti fordítva is: jöhet előbb a vajás keverék és aztán a dzsem. Tegye a második piskótát a töltelékkel megkent első sütemény tetejére. Nyomja le egy kissé. Szórja meg porcukorral és tálalja egy csésze frissen főzött teával. Öt órákor, ahogyan a királynő szerette.

„VIGYÁZZATOK LELKETEKRE!”

A királynő példamutató módon rendkívül tudatosan étkezett és a konyhában dolgozó szakácsok kezét számos szabály kötötte meg. Amellett, hogy mit fogyasztott a királynő és családja, érdemes azt is megemlíteni, hogy voltak olyan hozzávalók és ételek, melyek szigorúan tiltottak voltak a Buckingham palotában. Ezek között első helyen szerepel a fokhagyma, amit – arra való hivatkozással, hogy a királyi család tagjainak gyakran kell másokkal tárgyalnia – nem használhattak az udvari szakácsok. Hagymát is csak módjával, epret és más szezonális gyümölcsöt pedig – egészségügyi megfontolásokból – csak akkor, amikor szezonja van. Amikor a királynő házon kívül étkezett, különösen, amikor külföldön járt, tartózkodott a tenger gyümölcseinek fogyasztásától, mivel ezek nem megfelelően elkészítve vagy nem megfelelő tárolást követően könnyen okozhatnak gyomorpanaszokat és ételmérgezést. A királynő szívesen evett elsősorban vadhúsból készült steaket, de kizárólag well done, azaz olaj és vaj keverékén jó alaposan átsütve. A palotán kívül a család többi tagjának sem volt engedélyezett az éppen csak megsütött (rare) hús fogyasztása, az abban rejlő veszélyek miatt. Ez a zsidó gondolkodás-

ból ismert „venismártem meod lenáfsotéchem” – és nagyon vigyázatok a lelketekre szabálya: az ember ne csináljon semmi olyat, ami veszélyezteti az egészségét.

Burgonyát, rizst és tésztát csak egészen különleges alkalmakkor engedélyezett a királynő, mivel azok nem tesznek jót az ember egészségének. A paradicsomszószt viszont túlságosan sok maszatot jelent a tányéron és az ember ruházatán, ezért azt is kerülte az uralkodói család. A foie gras, vagyis a tömött liba és kacsamájja Károly (akkoriban még herceg) elhatározása nyomán került le a királyi étlapról az állatok tömésének kegyetlen volta miatt. Érdekesség, hogy számos rabbi részben éppen ezért tiltja a tömött liba májának fogyasztását, bár valamikor kifejezetten zsidók által kedvelt ételként tartották számon.

A túlságosan fűszeres és nagyon egzotikus ételek is tiltólistán voltak a külföldi látogatások alkalmával, nehogy kellemetlen helyzetet teremtsenek, ha a királynő túl erősnek vagy rossz ízűnek találja az ételt. De nem csak a különleges dolgoktól tartózkodtak külföldi útjaik során: az egyszerű csapvizet is kerülték, és az egészségügyi kockázatok elkerülése érdekében kizárólag palackozott vizet ittak.

A PAZARLÁS TILALMA

Bár kóser módon levágott vadhús vagy fácán nemigen kapható, a vajon átsütött, tejszínes szósszal tálalt húsok nem kompatibilisek a kóserság szabályaival és II. Erzsébet kedvelt aperitifje sem kóser, a királynő kedvenceinek legnagyobb része elkészíthető a kóser konyhában is. A legfontosabb kapcsolódási pont azonban nem az alapanyagok vagy azok felhasználása, hanem az, hogy a királyi udvarban nem volt szabad pazarolni. A zsidóság egyik alapvető értéke a *bál táschit*, az értelmetlen rombolás tilalma, melynek körébe a még használható dolgok, többek között étel kidobásának tilalma is beletartozik. Ha a palotában nem fogyott el valami, az másnap, egy kicsit más formában a királynő és a trónörökös kérésére ismét az asztalra került. A szakácsok igyekeztek akkora adagot készíteni mindenből, amennyi várhatóan elfogy egy étkezésre. Ha az egyik este megmaradt a báránysült, akkor másnapra nagy valószínűséggel pásztorpité (sheperd's pie) készült a maradék felhasználásával. Ezzel kapcsolatos a következő anekdota: a királynő színházba ment és oda kéretett magának egy kis harapnivalót, egészen pontosan füstölt lazacot és rántottát. A szakács egy szépen formára vágott fél citromot is küldött a hal ízesítésére. Amikor a királynőnek felszolgálták az ételt, ő egy pár csepp levet facsart a halra, majd azt mondta: „Visszaküldené ezt a citromot a konyhára?”

Biztos vagyok benne, hogy valami másra még fel tudják használni.”

AZ URALKODÓ GARANCIÁJA ÉS A KÓSERPECSÉT

A királynő kedvelt ételei és italai megkapták az „udvari garancia” (Royal Warrant) védjegyet, melynek köszönhetően ezek fogyasztásakor továbbra is bárki érezheti úgy, hogy királynői lakomában van része. Ezt a jelvényt olyan vállalatok kaphatják meg, melyek a királyi családnak rendszeresen szállítanak vagy nyújtanak nekik szolgáltatást. Többnyire a királynő kedvencei kapták meg ezt a kitüntetést, miután a megelőző hét évből legalább öt éven keresztül rendszeresen nyújtottak szolgáltatást a királynőnek, Fülöp hercegnek vagy Károly hercegnek. A jelölteknek emellett megfelelő környezetvédelmi és fenntarthatósági programmal is kell rendelkeznie és ezek szerint kell működnie. A kitüntetés arra is feljogosít, hogy a királyi címer is megjelenjen a csomagoláson. A kóser konyhában azonban a királyné pecsétje nem elegendő, kósersági igazolásra is szükség van a termékeken. Jó hír, hogy a több mint nyolcszáz, Royal Warrant igazolással rendelkező cég között szép számmal akadnak olyanok is, amelyek kóser minősítést is kaptak. Elég, ha csak egyes reggelizőpelyhekre, ketchupra, majonézra vagy bizonyos teákra gondolunk, a dobozokon a királyi címer mellett kósersági pecsét is felfedezhető.

KORONÁZÁSI CSIRKE (Coronation chicken – Poulet Reine Elizabeth)

II. Erzsébet apja halálát követően 1952 februárjában lépett trónra, de csak jóval később, 1953. június 2-án koronázták meg. Az ünnepséget követő lakoma fő fogása az erre az alkalomra megalkotott koronázási csirke volt, mely azóta is kedvelt fogás Angliában. Ahhoz, hogy a kóser konyhában is megállja a helyét, csupán annyit kell változtatni a recepten, hogy párve, vagyis tejmentes tejszínt használunk. Mielőtt nekilát, feltétlenül ellenőrizze, hogy minden hozzávaló a rendelkezésére áll-e.

A csirkéhez: 1 kis csirke vagy 1 ¼ kg csirkemell; egy-egy hagyma, zeller, sárgarépa; ½ ek. só; bouquet garni (ízesítő csokor): petrezselyem, néhány babérlevél, kakukkfűágak

A szószhoz: ½ ek. semleges ízű olaj (napraforgó vagy repce); ½ ek. reszelt hagyma; fél-egy ek. currykrém; ½ ek. paradicsompüré; 4-4 ek. vörösbors és víz; 1 babérlevél; csipetnyi só; 1 kk. citromlé (és még valamennyi, ízlés szerint); 1 citromkarika; só, bors; 4 aszalt sárgabarack fél órára forró vízbe áztatva és finomra reszelve; 200 ml (¾ pohár) kiváló minőségű majonéz; 2-3 ek. párve tejszín vagy tejszínhab

Amennyiben szeretné a majonézt is házilag elkészíteni:

1 tojássárgája; ¼ kk. só; egy csavarintásnyi citromlé; ½ kk. mustár; 250-300 ml (1-1 ¼ pohár) semleges olaj; 1 ek. ecet, lehetőleg tárkonyos ecet

Egy kanál olajon (az eredeti recept vaját használ) 6-8 perc alatt párolja puhára (de nem barnára) a felaprított hagymát, zellerszárat és sárgarépát. Adja hozzá a csirkét és párolja 15-20 percig. Kösse össze az ízesítéshez használt csokrot és tegye a lábosba. A csirkét a zöldségekkel és a zöld csokorral együtt tegye hat pohár vízzel és egy evőkanálnyi sóval egy nagy edénybe. Forralja fel, vegye kicsire a lángot és forralja maximum húsz percen át. Hűtse ki és kockázza fel a húst.

A majonézhez az olaj és az ecet kivételével keverje össze a hozzávalókat, majd nagyon dolgozza bele az olajat. Amikor már nem vesz fel több olajat, adja hozzá az ecetet.

A szószhoz a majonéz, a párve tejszín és a sárgabarack kivételével tegye a hozzávalókat egy lábosba, forralja fel és főzze kis lángon 10-15 percig, amíg kissé besűrűsödik, majd hagyja kihűlni. Forgassa bele a majonézt, adja hozzá a reszelt sárgabarackot és két evőkanálnyi tejszínhabot. A szósz sötétpirosból világos színűre változik. Forgassa bele a csirkét a szószba és zöldborsós rizzsel, kenyérrel, salátával vagy önmagában tálalja.

MAIMONIDÉSZ és az ukrán háború

ROBERT C. CASTEL jegyzete

Ha van egy dolog, amitől igyekszem távol tartani magam, az az ukrán háborúval kapcsolatos morális elemzések. Úgy gondolom, hogy ez a pálya amúgy is hemzseg hivatásos és botcsinálta etikusoktól, és velem legfeljebb sűrűbben lehetnek, többen nem.

A napokban Maimonidész egyik könyvét olvasva az önvédelem erkölcsösségéről, felkaptam a fejem. A római jogtól eltérően Maimonidész filozófiája három entitásról beszél: az áldozatról, az üldözőről és a megmentőről.

Meglepő módon és tipikus zsidó csavarral Maimonidész a megmentő vállára rakja a legnagyobb morális terhet. Miért?

Azért, mert a három szereplő közül ő az egyetlen, aki nincs egzisztenciálisan érintve az áldozat és az üldöző közötti küzdelem kimenetelében. Külső szemlélő, akinek megvan az a luxusa, hogy hideg fejjel és szilárd morális alapokon állva cselekedjen. A legfontosabb döntéseket neki kell hoznia, és azokat nem engedheti át az áldozatnak.

Hogy mi a köze mindennek az ukrán válsághoz?

Nagyon is sok köze van.

Gyakran halljuk nyugati politikusok szájából a mantrát, hogy csak Ukrajna döntheti el, hogy hogyan használja fel a Nyugattól kapott katonai segítséget. Hogy tűzszünetet köt-e vagy tovább harcol a végsőkig. Pont ez az álláspont az, amitől Maimonidész óva intett minden eljövendő megmentőt.

Egy durva példával élve, aki vagyont adományoz egy kokain addikcióban szenvedő fiatalnak, minden megkötés és feltétel nélkül, az a fiatal halálos ítéletét írja alá. Egy feltételként kiszabott elvonókúra nélkül az addikció rövid idő alatt elpusztítja az áldozatát, akit eddig csak az tartott életben, hogy nem volt pénze a végletekig kielégíteni a függőségét.

A Nyugat által nyújtott katonai segítség nélkül a szuverén ukrán nemzetállam és vele együtt az ukrán nép önrendelkezésének az ügye már rég elbukott volna. A feltételek és irányadás nélkül nyújtott katonai segítség viszont lassan, de totálisan fizikailag pusztítja el az agresszió áldozatát egy végtelenített háborúban.

A gazdaságot, a társadalmat és végül az ukrán államot. Az Ukrajnának nyújtott katonai támogatást a háború első pillanatától kezdve ahhoz a feltételhez kellett volna kötni, hogy az áldozat mindent megtesz azért, hogy megállítsa a vérontást. Hasonlóképpen, az Oroszország elleni szankciók feloldását is a támadás mihamarabbi leállításához kellett volna kötni.

Miért?

Azért, mert Maimonidész még azt a felelősséget is a megmentő vállára rakja, hogy a lehető legkisebb kár okozásával kell megállítania az üldözőt. A Nyugat elbukta Maimonidész mindkét próbáját, mert nem értette meg, hogy megmentőnek lenni nem a saját érényfitogtatásunk, narcizmusunk és vehemenciánk kielégítését jelenti. És azt sem, hogy elbújhatunk a csekkfüzet-jóemberkedés morális nihilizmusa mögé.

Megmentőnek lenni elsősorban a morális felelősségvállalásról szól, és nem arról, hogy kelet felé görgetünk néhány ölöserszámmal megrakott raklapot.

(Eredetileg megjelent a neokohn.hu oldalon.)

Az Ön számára az **Olajág Otthonok** nyújtják a legoptimálisabb életformát,

amennyiben az alábbiak közül egy vagy több pont is igaz Önre:

- ♦ hosszú távú, biztos lakhatási körülményekre vágyik,
- ♦ szeretné megőrizni az önállóságát, függetlenségét, szabad mozgását,
- ♦ hozzátartozói távol élnek Öntől vagy elveszítette őket,
- ♦ nem akarja terhelni a családját a mindennapi problémákkal, egészségügyi gondokkal,
- ♦ Ön hosszabb-rövidebb ideje egyedül maradt,
- ♦ magányosnak érzi magát, közösségre vágyik,
- ♦ nehezere esik a bevásárlás, mosás, főzés, takarítás, egyéb napi teendők,
- ♦ a folyamatos egészségügyi felügyelet biztonságot jelent Önnek,
- ♦ szeretne hasonló korúakkal ismerkedni, barátkozni, közös programokon részt venni,
- ♦ szereti tartalmasan tölteni a szabadidejét.

Az Olajág Otthonok

- ♦ önálló apartmanokkal,
- ♦ a napi terhek átvételével - mosás, főzés, takarítás stb.
- ♦ elhivatott, hozzáértő szakemberekkel,
- ♦ széles körű gondozási és egészségügyi szolgáltatásokkal,
- ♦ napi 24 órás ápoló személyzettel,
- ♦ helyben működő intézményi orvosi ellátással,
- ♦ rendszeres szakorvosi felügyelettel,
- ♦ gyógytorna, gyögmasszőr, sószoba, uszoda és egyéb egészségmegőrző szolgáltatásokkal,
- ♦ napi ötszöri, dietetikus által összeállított, menüválasztásos és kóser étkezési lehetőséggel,
- ♦ támogató közösséggel,
- ♦ széles körű program- és önmegvalósítási lehetőséggel **várja Önt!**

ERDŐ PÉTER, BÍBOROS

VIZI E. SZILVESZTER, TUDÓS

KÖVES SLOMÓ, RABBI

DECEMBER 13. 18:00

ZSILIP KULTURÁLIS KÖZPONT

REGISZTRÁCIÓ: RENDEZVENY@ZSIDO.COM

JONATHAN SACKS

kéz a kézben

VALLÁS, TUDOMÁNY, ETIKA

PÓDIUMBESZÉLGETÉS ÉS KÖNYVBEMUTATÁS

HANUKKA

Fánk N' Funk

december 18–26.

8 nap

zsidounnepek.hu

9 771 217 322 001